

A HÉT

SZERKESZTI ÉS KIADJA

XI. évfolyam.

KISS JÓZSEF

43. szám.

ALAPITTATOTT 1870.

Angol, francia
uri divatcsikkek, fehérnemű-
és kalap-raktár

Várady Béla

BUDAPEST, IV., Kisháztalca 9. szám.
Készít férfiruhákat
kiszárolag angol szabványokból
mérték szerint.

A magyar ellenzék.

Szerkesztőség és kiadóhivatal

VII., Alsó-Erdősor 3. sz.

Gmehling Hermann & Co.

csász. és királyi udvari szállító

bőr- és bőrbutor-gyára

Budapest

VII-ik kerület,

Damjanich-u. 6.

Bőrszékek, támlányok, mappák,

papirkosarak, kályhaellenzők stb.

Régi nádszékek bőrrel bevonatnak.

MICHELSTÄDTER S. E. ÉS H.

BUDAPEST

Váci-utca 3. — Erzsébet-körút 15.

Legnagyobb cipőraktár.

Czipők csak a legjobb anyagból, a leg-elegánsabb alakban, a legolcsóbb árban

Egyedüli készítője a gomb-, fűzés- és cszugnélkül

Triumph-czipőnek,

mely egy érintéssel fel- és lehuzható.

Vidéki rendelések pontosan eszközöltetnek. Rendelésnél elég egy jól illő ócska czipő beküldése

Amerikai különlegességek.

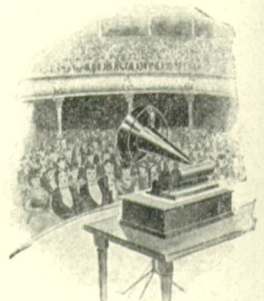
„GRAPHOFON“

a legújabb amerikai fonográf, mindenféle hang, zene, zenekar, ének, szavaltat stb. felvételére és visszaadására.

Részletes leírás és árjegyzék — ingyen és bérmentve. —

Reinitz és fia
kamrai szállítók.

BUDAPEST, V., Wurm-utca 3.

Mezőgazdák figyelmébe!

Elismert kitűnő hazai gyártmány!

1600 gőzcséplőkészlet üzemben.

Czím:

ELSŐ MAGYAR

gazdasági gépgyár r.-társ.

BUDAPESTEN, Külső Váci-ut 7. szám.

Sőzcséplőkészletek

2 1/2, 3 1/2, 4, 4 1/2, 6, 8, 10, 12 lóerejűek.

Magánjárók (utli mozdonyok)

Kérjük minden szakbavágó kérdéssel bizalommal hozzánk fordulni, készséggel adunk kimerítő és felvilágosító választ.

Árjegyzék kívánatra díjmentesen küldetk.

Malomberendezésekre költségvétések ingyen!

Osztálysorsjegyek

1/1 sorsjegy ára 12 K. 1/2 sorsjegy ára 6.— K.

1/4 » » 3 » 1/8 » » 1.50 »

Más hasonló nevű cégekkel való összetévesztés

elkerülése végett, pontos címezést kérünk.

Eddig már

5 milliót

fizetett ki vevőinek a

„MERCUR” bank- és váltó-üzlet r. társ.

csak IV., Váci-utca 37. sz.

(a bank saját házában.)

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

Előfizetési feltételek:

Egész évre ... kor. 20.—

Félévre ... » 10.—

Negyedévre ... » 5.—

Egyes szám ára 40 fill.

A HÉT

POLITIKAI ÉS IRODALMI SZEMLE.

SZERKESZTI KISS JÓZSEF.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

BUDAPEST,

VII. ker., Alsó-Erdősor 3. sz.

Hirdetések

felvétele ugyanott.

Kéziratok nem adatnak vissza.

— 2 — Budapest, október hó 28. — 2 —

Krónika.

1723 : I. II. III.

— okt. 26.

Aki ujságot olvas, akár foglalkozik politikával, akár nem, bizonyára észrevette, hogy a bölcseségnek mostanában sok szava van, de kevés magja. Az emberek olyasformát éreznek, hogy a trónörökös házassága kérdésében valamelyes történelmi fátum lappang. Olyasfélét képzelhetni, hogy majdan, sok idő múlva első Ferencz Ferdinánd király elhalálozván, véres trónkövetelő harcz indul meg az addig már personalunióvá züllött monarchiában. Ottó főherczeg, vagy annak utódja, Neumann Ármin szavára hivatkozva meg volna koronázandó, de előáll majd Ferencz Ferdinánd fia és Kossuth Ferenczet citálva mondja: Senki sem mondhat le születendő utódai nevében, semmiféle osztrák családi rend nem változtathatja meg a magyar törvényt, a morganatikus házasság nem közjogi fogalom, a pragmatica sanctió nem kíván még egyenrangú házasságot, az pedig, hogy a jövődő királynak ausztriai főherczegnek kell lennie, csak amolyan czafrang és nem lényeges föltétel. De ha az is, felséges atyámból csak presszióval vasalták ki a lemondást, ő gavallér volt és ezt az esküt is megtartotta, én is gavallér vagyok, de nem esküdtem meg semmire.

Akinek pedig a fantáziája nem egészen hajlik az ilyen véres álomra és azt hiszi, hogy valamint csodák nem esnek többé meg, azonkívül a romantikus harczok a trónért is örökre a multaké: az is megrendül a lelkében, ha a kormánypárti ujságokban azt olvassa, hogy ilyen nehéz és végzetes kérdésnek fényes rendezéséhez Deák Ferencz óta senkinek sem volt még alkalma.

Elismerem ezt s mivel már a helyeslésben benne vagyok, elismerem azt is, hogy Dobzse László óta sem nyultak még fontos, történelmi jelentőségű kérdésekhez olyan együgyű könyelműséggel, mint ezuttal, Deák Ferencz nevelt fiának nagyképűsége mellett. Mert más az, ha valaki belecsöppen egy nehéz kérdésbe és abból úgy mászik ki, ahogy épen lehetséges és más az, ha valaki csinálja a nehéz helyzeteket csak azért, mivel egy másik nehéz helyzetből ad personam ki akar menekülni. Sohse vitatkozom én se Hódossy Imrével, se Kossuth Ferenczczel, elmondom a dolgokat úgy, ahogy történtek, más ujságtól úgy sem tudja meg a mélyen tisztelt publikum.

Tetszik talán emlékezni, hogy az országgyűlés hosszú vakációzása miatt nyár elején vészes hírek keringtek. Hogy arra való a hosszú vakáció és azért akarta Széll Kálmán királyi leirattal elnapolni, nehogy a képviselőház ülésezése, vagy rendkívüli egybehívása megzavarja a kész programot, amelyet a trónörökös házasságának rendezése érdekében titokban már megállapítottak. A dicső Széll Kálmánról tudvalevő, hogy rögtön letesz mindenről, mihelyst belelátnak a kártyájába. Ennélfogva ezuttal is letett a királyi elnapolásról, csak hogy igaza ne legyen a híreknek. Igen, de a királylyal szemben ennek ellenében garanciát kellett vállalnia, hogy a ház nem fog külön összeülni. El is vállalta. Mit nem vállalt el Széll Kálmán?

Néhány hét múlva csakugyan hire terjedt, hogy a házasság meg lesz, de Ferencz Ferdinándnak le kell mondania utódjai jogáról a trónörökléshez. Azaz ő maga király lesz ugyan, mivel ehhez joga van, de a királyi beleegyezést megfizeti az utódjai jogaival. Lőn erre nagy riadalom a magyar politikusok között, akiket egyébiránt nem annyira a leendő utódok joga bántott, mint inkább a szegény Hohenberg herczegnő sorsa, akit nem engednek a magyar király trónjára, holott magyar felfogás szerint mindenképen oda való. Aki nem hiszi, nézzen utána az akkori ujságokban: szó sem volt a leendő utódokról, csak Chotek grófnőről és a királyné trónjáról. S ekkor a függetlenségi párt elhatározta, hogy egybehívja az országgyűlést.

A leendő királyné, vagy a leendő király dolga közjogi kérdés ugyan, de hogy Széll Kálmán megmondotta, hogy az országgyűlés a vakációban nem ül össze, éppenséggel nem közjogi ügy. A közjogi kérdéseket abszolute nem fenyegette veszedelem a rendkívüli üléssel, de a Széll Kálmán kötelezettségét nagyon is fenyegette. Mikor tehát Magyarország ez idő szerinti gondviselése belefogott a rendkívüli ülés megakadályozásába, megint csak a saját bőrét védte, még pedig a politikai érdek rovására.

Megkérdezte Kossuth Ferencztől: milyen feltételek mellett hajlandó elállni a nyári üléstől. És Kossuth Ferencz megmondta az árt: ne legyen az a renuncziáció lemondás és a bécsi ceremóniáról nyujtson be magyar törvényt.

— Topp — mondta Széll Kálmán s nyargalt Bécsbe. Magyarázgatta, hogy a házassági aktusról törvényjavaslatot kell csinálni, különben forradalom lesz — de hát miről szóljon az a törvény? — Akármiről, vagy másról, kezeskedem róla, hogy merő formalitás az egész s nagyon tetszik majd a magyaroknak, hogy törvényt kap-

nak. Ha a magyarok törvényt kapnak, csinálhatunk, amit akarunk.

És garanciát vállalt, hogy a nyári desaventól szabaduljon, arról, hogy a képviselőház az egész dolgot egyszerűen tudomásul fogja venni.

Hát nem úgy van és itt egyelőre megakadt a szer. Mint mikor az összekuszált czérnából az ember egy darabig huzogálhatja a szálát, de mennél tovább huzza, a végén a csomó annál sűrűbb és gabalyodottabb lesz. Idáig nyujtogatta, most mi lesz?

Ezeket az előzményeket azért kellett elmondanom; hogy érthető legyen a mai gabalyodás. Mert az az okirat, melyet Ferencz Ferdinánddal aláírtak, tökéletesen korrekt. Amikor puklikálták, megnyugodott az egész közvélemény. Szó sincs benne lemondásról, vagy az uralkodó család házítörvényének a magyar törvények fölé helyezéséről. Az az okirat csak elismeri a törvényes állapotot, azt mondván: ez a házasság csakugyan morganatikus, belőle ausztriai főherceg nem születethet, következésképp osztrák császár, meg magyar király sem. És kötelezi magát a jövőre is, hogy a családi törvények megváltoztatásával utódainak nem fog főhercegi rangot adni. Ez is rendben van, hiszen a magyar ellenzék is azt hajtogatja, hogy az a házirend, melyről a *pragmatica sanctio*ban szó van, ne legyen egyoldalulag megváltoztatható.

De rögtön megváltozik a helyzet, ha ezt a deklarációt megteszik magyar törvénynek. Ez a törvény implíciter visszamutat az 1867: III. törvénycikkre, mely azt mondja, hogy »minden bekövetkező trónlemondás Magyarország külön értesítése mellett s alkotmányos hozzájárulásával történjék«. Hogyan — így hökken meg a közvélemény, — tehát mégis trónlemondás? Hiszen enélkül nem kellett volna törvény! S a gyanakvó figyelem még egyszer bonczolgatja a deklarációt. Morganatikus házasságról van benne szó — ahá, tehát ezt a fogalmat akarják törvényesíteni, amely pedig csak az osztrák házirendben van meg? A trónörökös — későbbben a király neje — tehát a magyar törvényhozással akarják megfosztatni a király feleségét a királyné méltóságától?

Aztán hallják a törvényjavaslat hibeinek az okoskodását. Csodálatos, ennyi okos ember, mind egy nézetben van s mind másfelé beszél. Csupa bölcseséget hallani, de az egyiknek a bölcsesége badarsággá teszi a másik bölcsességét. Szilágyi Dezső pedig, aki állítólag az egész deklarációt csinálta, rámondja valamennyire: szamarak vagytok s aztán ismét hallgat.

De bajos is értelmesen hozzászólni egy kész tényhez, mely magában véve helyes, de legott önmagának ellentmond, mihelyest törvényt csinálnak belőle. A törvény látszólag mindig több, mint ha nincs törvény, de ebben az esetben éppen megfordítva van. A magyar trónöröklő törvény azt mondja, hogy az lesz a király, aki az osztrák elsőszülöttségi rend szerint sorban következik. Ennek a rendnek a megállapításába pedig soha bele nem avatkozott, azt rábizta a Habsburg-családra, csinálják ki maguk között. Bölcs volt ez a nemtörődomség, mert ha egy ország magára veszi az uralkodó családban felmerülhető viszályok rendezését, úgy lehet, egyik forradalomból a másikba esik.

Bécsben pedig ő felsége és Ferencz Ferdinánd megegyezett egymással az elsőszülöttségi rend dolgában, úgy, ahogy annak idején Károly király megegyezett József és Lipót fiaival, hogy az egyik menjen spanyol királynak, a másik maradjon itthon. Az országnak az ilyen családi megegyezésekhez nincs köze, mert a törvénye egyenesen a belső egyezkedésre támaszkodik. Erről tehát egyáltalán nem kellett törvény, sőt erről törvényt csinálni egyenesen törvényteleniség. De Széll Kálmán mégis csinál törvényt, azért, hogy Kossuth Ferencz ne hívjon vakációban össze országgyűlést.

Azt hiszem, ezt mindazok az urak tudják, akik arczuk verejtékében és egymásnak ellentmondva, iparkodnak plausibilissé tenni a Széll Kálmán eljárásának helyességét. De nem mondja senki, mert ilyesmit politikus ember csak akkor mondhat, ha rá akar csapni a kormányra. Kossuthék sem mondhatják, mivel meggondolatlanul ők már a priori belenyugodtak, sőt megkövetelték a törvénycsinálást. Folyik tehát a harcz, kétoldalról képmutatóan, hazug alapon, rabulisztikával. Ez a harcz egészen mellékes, a vége mégis csak az lesz, hogy Ferencz Ferdinánd elvette Hohenberg hercegnőt és az esküje eskü marad. Ezt a javaslatot pedig Széll szentesíttetni fogja, mert garanciát vállalt rá. Micsoda újabb paktummal és későbbre tolt súlyosabb bonyodalmakkal, azt mostanában nem lehessen tudni.

De egy végzetes bajt megteremtett vele, erről pedig a Széll Kálmán utódai nagyokat fognak nyögni. Az 1723: I., II., III. czimű alaptörvényeket belevitte a napi politikába, megfosztotta megváltozhatatlanságuk színétől s a magyar nemzetet részesévé tette a Habsburgház családi viszálykodásainak. Ezentul már inog, recseg ez a legszelesebb bázisa is a monarchiának s a trónbetöltés gondja, melyet eddig az elsőszülöttségi rend automatikus funkciója levett a nyakunkról, most ismét ránk szakad.

Ezt is meg lehet tenni, ha az illető államférfi látja, mi következik és mégis öntudatosan, magáért az ügyért, meggyőződése után teszi. De merő frivolitásból, pusztán azért, hogy a nyári vakációját meg ne rontsák, vagy azért, hogy egy könnyelmű ígérete miatt a király szemében megmeneküljön a blamagetól: ez a legalantasabb tempó, amelyre igazán csak Széll ur, mérhetetlen hiúsága folytán képes.

Elképzelem ezt az esetet a Bánffy Dezső kormánya alatt. Akkor, akármit gyanított volna is Kossuth Ferencz, a Házaat királyi leirattal napolták volna el, úgy, ahogy Széll Kálmánnak utasítása volt rá. De ha ez nem történik meg, akkor Bánffy elment volna a nyári ülésre és akárhogy tanakodjanak is a tisztelt urak, ezt mondta volna: ez a királyi családnak belső ügye, törvényeinkkel megegyezik, törvénybe foglalása képtelenség, punctum, most tessék obstruálni. Bécsben pedig ezt mondta volna: felséges uram, így járok el, mert ez a láрма csak nekem szól, de ha törvényt csinállok, a láрма felségednek is szólna. Már pedig a miniszterelnök arra való, hogy a maga hátát tartsa, ne a királyét.

Semper.

Halottak napján.

*Nem igaz, hogy tovaszállnak az évek,
Hogy elmúló minden pillanat,
Ó, az idő számára nincs enyészet
Múló, ember, csak te vagy magad!*

*Aki elvész örökre menthetetlen
Itt e földön te vagy csak egyedül,
E végzetlen fájó küzdelemben
Csak a te lényed az, mi elmerül.*

*Bús avaron új virágok fakadnak
A tél nyomába jön a kikelet,
Meglombosodnak a fák — de magadnak
Újjá születned soha nem lehet.*

*Új élet lép az enyészet nyomába
Millió szív új rózsákkal terem,
De a lelked egykori üdve, vágya
Másokban föl nem támad sohasem.*

Veszelei Károly.

Az istentelenségről.

Irta: LOVIK KÁROLY.

Kora gyermekkorunkat, a fivérem meg én, nagyapánknál a sárosmegyei Lehotán töltöttük el. Nagyapámnak itt egy kis birtoka volt — rózsa, luczerna, baltacsim meg pohánka terméssel — amelyből szerényen, épen hogy megélt. A birtokot dédapámtól, aki esperes volt, örökölte s innét esett, hogy a kopott porta a templom és a temető között foglalt helyet. Magam nagyon szerettem az ódon házat, amelynek fenyőfapadozatu folyosói, rengeteg pinczéi, bástyaszerű csürei, régi szerszámokkal telirakott padlásai megannyi érdekes gyermekrejtelem voltak. Napokig elnézegettem volna a szobák falain csüngő képeket, a dolmányos urakat és ezüst főkötős dámákat, akiknek mind olyan gyönyörű rózsaszín arczuk volt, mint a porcellánbabáknak s akik mind pecsétet levelet tartottak kezökben; néma tisztelettel bámultam az üvegszekrény csodáira, az ezüst findsákra, viaszvirágokra, velencei poharakra, de elsősorban egy téglalakú eczetes üvegre, amelyben egy egész bánya, munkásokkal és talyigákkal volt elhelyezve; s nem csekélyebb örömet éreztem, ha nagy takarítás volt s a hatalmas szekrényekből a legcsodálatosabb portékák: így zöld és kék, aranygombos frakkok, rozsdás spádék, különböző állatok kopott bőrei, egy horpadt pléhvért, fehér és barna óriási katonai köpenyek, sarkantyus csizmák, s egy csomó más lom került a gyöpre s nekünk szabad volt végigheveredni rajtuk. A templom és a temető komor környezete nem nagyon hatott fiatal kedélyünkre. Ha temetés volt, kiálltunk a tornácra és hallgattuk az éneket:

Halandóság martaléki
Ezer változások játéki
Emberek! portól vett porok
Létetek oly bizonytalan,
Mint a'kiknek bátorságtalan
Helyen áll uti sátorok!

S magunk is beléjeszóltunk, míg nagyapánk meg nem jelent és szeliden, de érthető szándékkal pofon nem ütött. Karácsonykor és újévkor pedig felültünk rácsos

gyermekágyunkban és kívártuk az éjjelt, mikor megzörrentek a harangok és a kivilágított templomból jól hallatszott a *Boldog örömnapp derült ránk* és a 48-ban léket kapott orgona hörgése. Nagyapánk ilyenkor is megzavarta örömünket, mert ő sosem járt templomba, valamint nem szerette, ha éj idején ébren vagyunk.

Ebből én azt következtettem, hogy nagyapánk hétalvó és bennünket nem szeret. Ez a hitem elszállt, mikor egy ízben beteg voltam és valahányszor lázas álmomból felébredtem, az ő szegletes nagy orrát láttam rám szegezve.

— Hány óra? — nyögtem.

— Most harangozzák a kolera végét. (Értsd: hajnali fél három.)

— Te nem alszol?

— Nem. Mára nincs kedvem aludni — mosolygott.

— Az tudniillik úgy van, hogy elrontottam az álmomat. Tudja, ahogy az ember a gyomrát elrontja s akkor nem tud enni.

— Hát miért nem pipázik? (Nagyapámat nem lehetett a rotyogós selmeczi pipa nélkül elképzelni.)

— Csak... Képzeld: eltörött a pipám.

— Biztosan megint a béres fejéhez vágta.

Tovább nem tudtam beszélni, mert újra melegem támadt s szemem előtt nagyapa orra olyan nagy lett, mint a torony. A torony aztán jobbra-balra kezdett hajlongani s végül a kályhalyukba bujt, amin nem kell csodálkoznia, mert a lázálmok tornyai még egyebet is művelnek. A párbeszédből különben az derül ki, hogy nagyapa a béresekhez szokta vágni a pipáját. Aztán meg az, hogy én őt tegeztem, ő pedig minket magázott. A családban ezen a téren, mint talán másutt is, a legnagyobb zürzavar uralkodott. Én magáztam édes apámat, ő engem tegezett, de viszont magázta a nagyapát, aki bennünket magázott és az édes anyánkat tegezte. A felfordulást tetőzte, hogy én tegeztem a bátyámat, ő pedig magázott engem. De erről most nincs szó. Hanem a pipa!

Nagyapám hirtelen haragu ember volt s mint ilyen szóban és tettben egyaránt ragadtatta el magát. Tettben ez úgy nyilvánult, hogy a keze ügyébe eső holmit a büns cselédhez vágta (miközben gondosan ügyelt, hogy a lábakat vagy kezeket meg ne sértse, mert erre a béresnél nagy szüksége volt), szóban pedig káromkodás által.

Az utóbbi miatt édes anyám, aki istenfélő és művelt lelkű nő volt, sokszor a lelkére beszélt.

— Elrontod a gyerekeket és lelked bizonynyal a poklokba száll — mondta.

Nagyapám ilyenkor nyugodtan mosolygott és így szólt:

— Csak az mer káromkodni, aki egyebekben tisztában van az ő istenével. Én is tudom, hogy az én Palkó béresem a hátam megett az ördög gyalujára kíván, de az én Palkó béresem máskülönben igen hasznavehető legény, s én nem vagyok köteles azzal törődni, mit mond a hátam mögött. A fő, hogy jól kaszál és jól csépel.

Édes anyámat az ilyen beszédek igen elsomorították, de azért nem tett le e reménységről, hogy meggyógyítja az öreg urat. Sajnos, törekvésének semmi látszata sem volt: bármily sok erkölcsös újság járt a házba, bármily szörnyű leírásokkal emlékezett meg a főtisztelendő ur az istenkáromlás tulvilági következményeiről és akármennyit imádkozott vasárnaponként édes anyám a templomban, nagyatyám nem tett le a szokásról és megmaradt annak, aki volt. Sőt: czifra káromkodásait szemmel látható élvezettel mondta el, a szavak pattogtak, mint a karikás és nyomatékknak egy lábas vagy pipa repült a megtisztelt cseléd fejéhez.

A szolganép ezt különben nem nagyon vette szívére, mert amily gyorsan jött, oly gyorsan tűnt is el az öreg ur haragja. Eső után következett a napsugár, a megbé-

kült nagyapó elnézően veregette meg a cseléd vállát és egy barackot nyomott a feje bubjára. (A cselédek egyértelműleg konstatálták, hogy a szeretetnek ez a kifejezése sokkal jobban fáj, mint a hozzájuk vágott pipaszár.)

Nagyapám, mint ebből is látszik, igen erős ember volt. Hajdan a vérteseknél szolgált s még ott tanulta meg, hogy kell a négy krajczárost két ujjal széttörni és hogy isszák a fenyőpálkát. Az utóbbit különösen kedvelte s ezzel édes anyámnak újabb okot adott a szomorúságra. Egy-két pohárral felhörpintve, az öreg urnak megeredt a nyelve és csodálatos dolgokat beszélt el katonáskodása idejéből: egy lengyel hadapródról, aki minden elsején egész gázsiját feltette a kopka bankra s ha nyert, ha veszített, azonnal távozott; egy ezredesről, akinek aczélból voltak a bordái, úgy, hogy az egész embert, mint egy horgászót botot lehetett szétszedni; egy rácz cziterásleányról, akinek földig ért a szőke sörénye s aki egyszer meg akarta gyilkolni. Ennél a pontnál édes anyám mindig kiküldött bennünket a szobából, s így nem tudtuk meg soha, mire ítélték el a gonosz lányt, akit puposnak és ragyásnak képzeltek. Mert egy gyilkolni akaró asszonyszemély csak nem lehet más?

— Apa időnek előtt fogja elrontani ezt a két kölköt — sóhajtott távozásunkkor édes anyám.

Nagyapa ilyenkor az asztalra ütött és így szólt:

— Lánczos terringette! Téged is én neveltelek fel és mégis derék, becsületes asszony lettél!

És arcza a méregtől úgy neki vörösödött, mintha valami szörnyű bűnről emlékeznék meg.

Egyáltalán, mint már az elébb is mondtam, hirtelen haragu ember volt. Csekélységek nagyon hatottak rá: ha az ebéd pont tizenkettőkor nem volt kitálalva, ha a szobáját reggel hatra nem szedték rendbe, ha az inge nem volt hófehérre és aczélkeményre kivasalva, embert tudott volna enni. Ilyenkor dühében kipödrötte a bajuszát s én mindig rettegve néztem, kit fog reá tüzni?

Azért nagy rémület fogta el szívünket, mikor egy nap a reggelinél levél érkezett és édes anyám elsápadva olvasta el. Annyira megijedt, hogy, mikor nagyapának odaadta az írást, elfelejtette, hogy bennünket a szobából kiküldjön.

— Terka rossz utra tévedt — jegyezte meg elszörnyedve.

Ez a Terka nagyapa egy távoli rokona volt. A rossz utra tévedésről már nekünk is volt némi fogalmunk: rossz utra tévedt Robinson Kruzoe, Kain és Lóth felesége, valamint egy unokatestvérünk, aki matrónak állott be. Rémmellett lestük, mit fog nagyapa Terkával csinálni?

Legnagyobb álmélkodásunkra azonban nagyapa nem szólt semmit, csak fölkelte és néhányszor végigjárta a szobát.

— Mit lehet tenni? — szólt végre keményen. — Bizonyosan szerette azt a gazembert. Hogy a sístergő isten nyila ütne belé! Mit lehet tenni? Ha már így vagyunk, szoritunk neki itt egy kis helyet.

Anyám akart rá valamit mondani, az öreg ur azonban kiegyenesedett és mérgesen megpödrödvén bajuszát, így kiáltott:

— Punktum!

Terka, egy kis szőke poronty, csakugyan oda-jött. Nagy változást nem okozott, csak egyet. Mikor ősz elején a turóczi tót megérkezett a szokásos fenyőpálkás hordócskával, nagyapám kidobta őt és a neki rendesen járó pénzt egy kis perselybe tette. Tavaszra kinyitotta a perselyt és egy gyerekkocsit vett a porontynak.

Mint affe régi katoná, nagyapám igen szerette a természetet. Kora reggel már kúnt járt a kertben s ha tél volt, ha nyár, végignézegette a csemetéit meg a virágait, amiknek latin neveit már ötéves korunkban betéve

kellett tudnunk. Ha elérkezett a szalonkázás ideje, gyakran magával vitt és megösmertetett az erdők rejtelmével, a róka ugatásával, a fáczánok karattyolásával, a szalonkák berregésével. Mikor egészen besötétedett s csak a lassan olvadó utolsó hó csörgedezése hallatszott, kitérte a kabátját és teli tüdővel szivta a langyos levegőt és szempilláján mintha könyecsepp remegett volna. A természettel különben, mondhatnám, pajtási lábon állt, s annak sok titkát ismerte. Így szeptemberben sosem mulasztotta el, hogy egy pár dinnyét nagy gonddal le ne pecsételjen, amelyeket aztán a pinczébe tett. Karácson estéjén a gyümölcsök az asztalra kerültek s olyan zamatosak voltak, mintha most szakították volna őket.

Egy őszi estén történt, hogy sokáig ültünk kint a tornácson, nézve a boros felhőket és a kék hegyeket, amelyeket egy titkos kéz mintha egészen közel, a kert végére varázsolt volna. Nagyapa, úgy látszik, nem vigyázott magára, mert meghűlt és éjjel forró lázba esett. Nem szólt semmit, csak nyugtalanul hánykolódott, reggelre azonban orvost kellett hívni, aki azt mondta, hogy az öreg ur tüdőgyulladást kapott.

Tüdőgyulladás! Már ösmertük ezt a betegséget, az egyik hugom is annak lett áldozata. Egyszerre megmozdult bennünk az az érzés, amelyről gyerekfejünk még nem tudott, a szeretet. Egész nap sirtam és azt gondoltam, hogy ha nagyapa meghal, én is vele halok meg.

Délben bevezettek hozzá. Szomoruan álltunk meg az ágynál: nagyapa köhögött és egy szót sem szólt. Borzasztóbb volt, mintha kiabált és rimázkodott volna; ő, aki egész nap beszélt, feleselt, perelt és káromkodott, most bágyadtan nézett szét és a pipa, az örökké füstölő vig pipa is némán, bánatosan hevert egy sarokban... Arcza halovány, bajusza kócos és nagy orra, amely csupa jókedv és életerő volt, szomoruan meredt a vánkók között. Oh, csak sirni lehetett, ha az ember ezt a szörnyű pusztulást látta.

Megsimogatta hajunkat, aztán megint kiküldtek a szobából.

— Nagyapa már nem fog többet káromkodni — szólt bátyám. — A kocsis mondta.

Pedig a kocsis okos ember volt: tíz évig szolgált a körorvosnál.

Végtelen szomorúságban teltek a napok. Édes anyám — legnagyobb csodálkozásunkra — jóllehet mindig perelt az öreg urral, most a kert egy zugában ült és egész nap a szemét törülgette. Minekünk se volt kedvünk semmihez, noha szülénk, látván szomorú ábrázatunkat, még legtitkosabb szerelmünket, az ecetes palaczkba rakott bányát is odaadta nekünk, sőt talán azt se bánta volna, ha menten összetörjük.

Egy napon édes anyáknak be kellett mennie a városba s mi őriztük nagyapát.

Csodálatos dolog történt. Dél előtt a beteg még egy szót sem szólt, déltájban azonban megéhezett, jó étvágygyal ebédelt és délután, szent Isten, a pipáját kérte a szobaleánytól. Hanna meg volt ijedve, s nem tudta, mi tévő legyen. Végre is győzött benne az orvosi tudomány: megtagadta az engedelmisséget.

És ekkor — most következik a csoda — nagyapa félig felemelkedett az ágyban, kezébe vette az orvosságos üveget és így szólt:

— Hallod-e te fattyu, ha én azt mondom neked, ide a pipával, hát ide add, mert különben a hétszentséges Szűz Mária isten nyila csapjon beléd, a fejedhez vágom ezt az üveget!

És abban a pillanatban, újabb istentelen szavak kíséretében, az orvosságos palaczk tényleg Hanna fejéhez repült.

Micsoda boldogság volt az! Nagyapa káromkodott! Két heti szörnyű némaság után káromkodott! Arcunkról

elszállt a bánat, szivünkbe napsugáros öröm költözött és este Szalánczig kiszaladtunk az édes anyánk elé.

— Nagypapa egészséges! nagypapa egészséges! — kiáltottunk feléje.

Édes anyám örömeiben a szívéhez kapott és alig tudott szólni.

— Igazán... Igazat mondtok?... egészséges!?

— A Hanna fejéhez vágta az üveget — tettük mi hozzá megdönthetetlen bizonyíték gyanánt.

Lóhalálában vágattunk haza. Az öreg ur még mindig dühöngött, amiért nem akarták a pipáját odaadni s a rég visszatartott istentelen beszédek, mintha zsiliből szabadultak volna, tele harsogták a szobát. Senki sem ellenkezett vele, sem Hanna, sem mi, sem az édes anyánk, sőt mintha valamennyien örvendtünk volna, hogy így csuffá teszi a szenteket...

Másnap vasárnap volt. Édes anyánk ránk adta a matróz-ünneplőt és átvitt a templomba, ahol hosszú buzgó fohász szállt ajkáról az égnek.

En nem hallottam, hogy mit mond, de ma, érettebb fővel azt hiszem, hogy boldogan és buzgón mondott hálát az egeknek, amiért istentelen nagyapám megint csunya szóval veszi ajkára az Ur szent nevét.

SAISON.

Levél asszonyokról meg professzorokról.

— okt. 26.

Kedves Kiss, olyan vagyok, mint Toldi Miklós, akit az őszi rendezkedés utolsó ecsetvonásaitól hinak el megmenteni az ország czimerét. Hogyan, hölgyeim és uraim, egyiküknek sincs szava ez ellen az affront ellen, amit Nothnagel professzor ur vágott — ő, nem a mi szemünkbe, az asszonyokéba, hanem a magukéba, tisztelt uraim, mert magukra sértés, ha valaki, aki úgy tesz, mintha joga volna a maguk nevében beszélni, a maguk becses nevében olyan gyászos ostobaságokat mond, mint a derék Nothnagel professzor ur arról a kérdésről, járjanak-e lányok egyetemre, vagy sem.

Láska, barátom, van nekem egy kedvenczem, akit maguk nem igen ismernek, de én borzasztóan szeretem — Rosa Luxemburnak hívják, lengyel-zsidó lány, dühös szocialista, de a szocialisták még dühösebbek rá, mert a gyűléseiken majd megpukkasztja a nagyságos urakat — mert minden férfi nagyságos úr, még ha szocialista is. Ezért szeretem én Rózát — nem mert szocialista, ami nem *kunst*, hanem hogy a nagyságos urakat kiugratja a bőrükből, amit mindig kéjjel és gyönyörűséggel nézek, mert nincs tisztább öröm, mint a káröröm, s nincs nagyobb káröröm, mint nézni, a hiuság rózsaszínét mint váltja posztókákra a pukkadás, mint ahogy Hamlet mondaná. Maguk pedig hiuk, kedvesem, hiuk a bölcsőben, hiuk a katedrán, hiuk még a szocialista gyűléseken is, és az én Rózámra is azért haragszanak, mert előszeretettel piszkálgatja a maguk hiuságát. Ó Róza, ha hallottad volna a komoly Nothnagelt — ez az ur igazán neked való téma volna, ahogy a maga kenetes személyében annyira megtestesíti azt, amit a te masculin kollégáid úgy hinak, hogy: *das Unvermögen des bürgerlichen Liberalismus*. Ah,

Herr von Nothnagel, a nagy liberális, akinek a liberalizmus abban áll, hogy a hentesek is főrendiházi tagok legyenek és a nagykereskedők is lovagok és tanácsosok! Róza, mi ismerjük ezt a liberalizmust, mit? Ez az a szabadságszeretet, amelyik a munka szabadságát félti a sztrájkoktól, s a szülők gyermeknevelő szabadságát a gyermekek nyári munkájának eltiltásától! Róza, hallod? A professzor ur a költészet és az idealizmus utolsó maradványait félti attól, ha a nők is tanulnak és kenyeret keresnek. Ó Róza, hallod a nagy, az elpusztíthatatlan, a javíthatatlan idealistát? Félti a poézist és az idealizmust! Ó Róza, mily költői látvány a hervadó virág, s a professzor ur hogy gyönyörködhetik benne, hogy telnek meg a varróműhelyek s a cselédszerző intézetek csupa ilyen hervadó virággal, hajadonul maradt vénülő lányokkal, kiknek a nagy idealisták nem tudnak férjet szerezni, hogy azt az ő legmagasztosabb hivatásukat teljesítsék, melyet a költő-lelkű belgyógyászok a nők tanulásától féltének: a házörzést és a gyerekszoptatást! Ah, Róza, mily élvezet lehet az ilyen idealistának, esie kilencz felé végig sétálni a Grabenen meg a Kärnthner-ringen, s az aszfaltot tele találni mind csupa ilyen költői teremtésekkel, akiknek ideális kenyérkeresete, hogy, mint a professzor ur czitálná, mennyei rózsát hintsenek a földi életbe — rendőri felügyelet alatt! Róza, mi tudjuk, hogy nem igen akad asszony, aki jobban ne szeretne professzorné lenni és leendő professzorok mamája, mint maga professzor, de vajjon a Nothnagel professzor ur tenyere elég nagy-e arra, hogy, mint ahogy ő szeretné látni, mind rajta hordja azokat a nőket, kiket a természet, lehet, a világ megcsépítésére teremtett, de egyelőre nem szépitenek meg mást, mint az aszfaltot, a varróműhelyeket, a cselédszerző intézeteket, meg jó házból való fiatal uraknak a negyedórát!

S a Herr Professor még viccczel is. Azt mondja: *wiehn schon, denn schon*, ha az asszonyok osztoznak a jogokban, osztozzanak a kötelességekben is, s aki képviselő akar lenni, legyen katona is! Herr Professor, ez nagyon *geistreich* volt. A la bonne heure, Herr Professor; amely nap a professzor ur az első katonát szüli a hazának, én szívesen berukkolok akár vasas németnek is! Mit gondol, Herr Professor, mi kevesebbe tartjuk, mint maguk, azt a mi hivatásunkat, hogy feleségek és anyák legyünk? Ó, Herr Professor, mi, Róza meg én, nagyon jól el tudunk képzelni társadalmat, melyben azt a háztartási, gyermeknevelő, sőt gyermekadó munkát is, amit az asszony végez, ugyanannyira taksálja és ugyanugy honorálja a rendezett munkamegosztású társadalom, mint az egyetemi tanárságot, a belgyógyászatot s a katonáskodást! Nagyon jól el tudunk képzelni társadalmat, melyben kiki azt teszi, amit tud, de ezért nem *kü*tartják, mint ma, hanem *elt*tartják, mint ma csakis a férfiakat tartják el. De én azt gondolom, Herr Professor, hogy csakugy, mint ahogy magát a belgyógyászot nem gátolta meg benne, hogy fiu, férj, apa, hofrat, katona és liberális politikus lehessen, a nőknek is hagy még majd időt és módot az anyaság, hogy: emberek legyenek.

Poézis és idealizmus — Herr Professor, maga belgyógyász, és tudja, hogy poézisből és idealizmusból nem

él meg az ember. Ha a professzor ur arról az utról beszél, melyet a természet élénk rajzolt: a természet első sorban azt rajzolta élénk, hogy legyen kenyérünk. És, Herr Professor, *sokunknak nincs!* Nincs, éppugy, mint sok munkásnak nincs, akik szintén nem törődnek vele, hogy mit rajzolt eléjük az ostoba természet azzal, hogy az erős ur legyen s a gyenge elpusztuljon, hanem jogok, módok és eszközök megszerzésével azon vannak, hogy ők is erősek legyenek s ne kelljen nyomorultul elpusztulniok. Ja, Herr Professor, mi is ezt akarunk: jogot, módot és eszközöket; azt akarjuk, hogy a nagyságos urak velünk is számoljanak, a mi gyomrunkkal és nem bánom, a mi szívével is, mikor a világot berendezik, és meglegyen az erőnk, hogy, ha a nagyságos urak nem akarnak vagy nem tudnak mindnyájunkat kitartani, vagy mint Herr Professor mondja, a tenyerükön hordani, azért ne kelljen rabszolgáiknak lennünk, akik szabott áron mérik a poézist és az idealizmust, vagy a hivatalokban leszállított áron billegetik az írógépet és hintenek, mellesleg, rózsát, a főnök urak földi életébe. Ezt akarjuk mi, professzor ur, s ha mi a belgyógyászatból egyszerűen csak megélni tudunk majd, s nem leszünk olyan nagy tudósok, mint Nothnagel ur, az nem lesz sem a Nothnagel ur baja, se a tudományé, — csakis a mi bajunk lesz. És ha, amitől a Nothnagel urak igazában félnek, a mi konkurrencziánk még nehezebbé s még kilátástalanabbá teszi a kenyérkereső pályákat: annál jobb, mert, éppugy, mint a mi cselédmizériáink s a maguk iparosainak bérmezériái fölrobbantja és lehetlenné teszi a világnak ezt a mai ostoba berendezését, mely, ugyanakkor, mikor a föld háromnegyed része lakatlan és megműveletlen, az embereknek sem kenyeret, sem hajlékot nem tud adni másképpen, mint hogy egyik a másik elől eszi el az életet.

De, Herr Professor, az meg éppen pikáns, ha maga is beáll azok sorába, akik megtagadják tőlünk a magasabb tudományos és művészi képességet. Még egyszer, Herr Professor, mi nem Michel Angelok és nem Nothnagel-ek akarunk lenni, hanem élni akarunk, s erre joga van mindenkinek, nemcsak a Michel Angeloknak s a Nothnagel-eknek. Azonban, még egyszer mondom, nagyon pikáns, hogy éppen a Herr Professor mond ilyet, a Herr Professor, a nagy, a híres filozemita. Herr Professor, mi, Róza meg én, nagyon jól emlékszünk rá, hogy ezeket a vicceket máshol is hallottuk — csak hogy akkor nem az asszonyokról mondták, hanem a zsidókról. Igen, Herr Professor, a maga kedvenceitől is ezen a czimen akarták megtagadni az emberi jogokat, hogy: hiszen ugysem érnek semmit; csak viccelni, majmolni és popularizálni tudnak, de teremteni nem tudnak, s nemcsak Nothnagel professzor nem zsidó, de Michel Angelo sem volt az. Egy nagyon okos ember. figyelmeztetett engem egyszer erre a találkozásra, s rájött, hogy az oka mindkét esetben azon egy: az a mesterséges kiskorúság, amiben évezredek át tartották az asszonyokat éppugy, mint a zsidókat. A nő legyen csak anya meg feleség — Herr Professor, ez ugyanugy hangzik, mintha azt mondanák: a zsidó csak úgy szép, csak úgy költői, csak úgy ideális és úgy természetes, ha handlé meg uzsorás. Ez az ő legszentebb rendeltetése!

Hogy nem válnak belőlünk Michel Angelok? Lehet, még nem próbáltuk. Lehet, hogy csakugyan alacsonyabb rendű teremtetések vagyunk; mint a nagyságos urak — mindenestre, ebben igazuk van, *mások* vagyunk, mint maguk. De ebből mi következik? semmivel sem több, hogy a természet ama bizonyos utmutatása szerint, más munkatért találunk majd magunknak, mint a maguké, s abban a társadalomban, amelyről mi álmodunk, Róza meg én, jól látjuk, az élet, a mesterségek, a tudomány s a művészet minden munkájában hogy foglalják le maguknak a nők azt a részt, mely az ő testüknél és lelküknél fogva nekik való, s mint emelkednek ezeken a tereken éppolyan michelangeloi és nothnageli nagyságra, mint, a maguk mesterségében, a nagyságos urak. Annyi bizonyos, hogy a mi eddigi munkakörünkől és mesterségünkől nem tudunk megélni, s nem tud megélni az a társadalom sem, mely csak hazudja az életet s az egészséget, ha az emberei egy nagy részét pusztulni hagyja s tulnyomó részét is csak tengődtetni tudja. Képviselők lenni nem azért akarunk, hogy férfiassdit játszszunk, hanem, hogy törvényt hozzunk az ellen a férfimoral ellen, amelyik félti a deákifiurakat a bonczoló asztal mellett való asszonyi társaságtól, de nem félti őket, ugyanilyen találkozástól, este kilencz után a Grabenen meg a Kärnthner-ringen.

Kedves barátom, fordította le ezt a levelet németre, s küldje el a professzor urnak. Nem olyan *formvollendet*, mint a professzor ur szónoklatai, de én nem is akarok Hofrath lenni. Én csak élni akarok, s hazugságban és ostobaságban nem tudok élni. Ez az érem idealizmusom, melylyel maradtam a maga feminista barátnéja

Emma.

Oh hagyjatok . . .

— Charles Mackay. —

*Oh hagyjatok e csendes bércek alján,
Hol rám hajolnak zengő levelek.
A bércki csermely mormolását hallván,
Feledem gyászos bölcseségeket.*

*Ne mondjátok, hogy hűtlen a barátság,
A szerelem csal s hazug a remény,
Ne vessétek sölét tudástok átkát
E fényes, tiszta nap, meg én közém.*

*Nem vágyom az igazság tengerére,
Pihenve állok enyhe parton itt,
Merüljön más a titkot rejtő mélybe,
Lesse kutatva bus örvényeit.*

*S legyen övé, a hűvös tengerárba',
Legyen övé a gyöngy, mely lenn terem,
— Engém e nap s a halk zenéjü hárfá
S minden virág az édes réteken!*

Szalay Fruzina.

Árnyékok.

Írta: FJODOR SZOLOGUB.

(Vége.)

XV.

A mama pedig észrevette, hogy Vologya most is űzi a játékot az árnyakkal.

Egyik napon, ebéd közben megkérdezte:

— Nem volna jobb, fiam, ha valami más kedvtelést keresnél magadnak?

— Milyent gondolsz, anyám?

— Talán olvasnál valamit.

— Ha olvasok, akkor is mindig az árnyakhoz vonz valami.

— Talán más tréfás dolgot csinálnál, mondjuk hogy szappanbuborékokat fujnál.

Vologya szomorúan mosolygott.

— A buborékok elroppennek s velük együtt az árnyékok a falon.

— Vologya, ha így folytatod a dolgot, tönkreteszed az idegeidet. Hiszen látom, hogy napról-napra soványodol.

— Mama, te reméket látsz!

— Kérlek... Tudom, hogy éjjel rosszul alszol s néha fantazálsz. Képzeld el, ha megbetegednél...

— Ugyan mitől?

— Isten ments, de ha megtébolyodnál, vagy meghalnál — mennyi fájdalmat okoznál nekem!

Vologya felkaczagott s szenvedélyesen megölelte a mamát:

— Ne félj, anyuskám, nem halok meg. Ezentul nem játszom árnyakkal.

A mama észrevette, hogy Vologya sir.

— No, ne sirj, kis fiam. Az isten kegyelmes és irgalmas. Látod: mennyire ideges lettél — sírsz és nevelsz is egyszerre.

A mama óvatosan és félve figyelte meg Vologyát. Minden kicsiség felingerelte. Észrevette, hogy a fiu feje nem egészen szimmetrikus; egyik füle jóval magasabban ül, mint a másik s az álla egy kissé ferde. A tükörbe nézett s azt tapasztalta, hogy a fiu ebben is hasonlít hozzá.

Lehet, hogy ez is a rossz átöröklés jele. De vajon hol rejlik a rossznak gyökere? Bennem nincs meg a lelki egyensúly vagy pedig az apa lett volna a hibás?

Stepanovna Jevgenia sokáig töprengett magában s elhalt férjére gondolt. Rendkívül jó és kedves ember volt, de minden akaraterő nélkül; szüntelenül céltalan törekvésekkel volt elfoglalva, melyek hol fellelkesítették, hol meg misztikusan lehangolták; gondolatai folyton egy jobb társadalmi renden jártak, a »nép«-et dédelgették, élte végén pedig az ivásnak adta magát. Fiatal volt, amikor meghalt, csak harminczöt esztendő volt...

A mama elvitte Vologyát az orvoshoz s megmondta, hogy mi baja van. Az orvos, aki jókedvű fiatal ember volt, kissé gunyosan mosolyogva hallgatta meg a baj elmondását, tanácsokat adott a diétát és életrendet illetőleg, közbe-közbe egy-egy tréfás megjegyzést tett, hamarosan megirt egy receptet s biztatólag, Vologya vállát veregetve monda:

— A legjobb orvoság mégis csak — a vessző volna.

A mama Vologyára való tekintettel nagyon megsértődött ezen, de egyébként mindenben úgy tett; ahogy az orvos elrendelte.

XVI.

Vologya az iskolában ült. Nagyon unatkozott s figyelmen kívül hallgatta az előadást. Feltekintett. A menyezettől a terem falának előréseig egy árnyék húzódott. Vologya észrevette, hogy ez csak az első ablaktól jöhet. Legelsőbbben az ablaktól a terem közepéig nyúlt el s aztán elsuhan Vologya mellett: bizonyos, hogy az utcán jár valaki. Mialatt még ez az árnyék mozgott, a második ablakból egy második árnyék vetődött be szintén a terem falára, de csakhamar a terem falának hátsó részétől az előréseig mozgott. Ez ismétlődött a harmadik és negyedik ablaknál: az árnyékok bevetődtek az osztályba, fel a menyezetre s a járőkelők mozgásával ellenkező irányban suhantak el a terem falán.

Vologya megmagyarázta a dolgot: igaz, hisz itt nincs úgy, mint az utcán, ahol az embert az árnyék követi. Itt úgy áll a dolog: hogyha előre megy az ember, akkor az árnyék visszafelé suhan és más árnyékokkal keverődik.

Vologya aztán rátekintett a tanár száraz alakjára. Az a hideg, sárga arcz boszantotta. Keresi az árnyékát s ott látja, hátul, a katedra mögött. Az árnyék hajladozik, csunyan ingadozik, de nincs meg rajta az arcz sárgasága s az ajkak bántó mosolya, így Vologyanak nagy gyönyörűsége telik benne. Gondolatai messze elroppennek s nem hall többé semmit arról, ami körülötte történik.

— Lovlev! — kiáltja a tanár.

Vologye gépiesen feláll s bambán néz a tanárra. Az arczkifejezése olyan furcsa, hogy a diákok nevetnek, a tanár pedig szigorú arcot vág.

Aztán hallja Vologya, hogy a tanár udvariasan, de rosszakaratulag gunyolja. Megremeg a sértés hallatára s tehetetlen düh fogja el kicsike szívét. A tanár pedig kijelenti, hogy tudatlanságáért és figyelmetlenségeért szekundát ad neki s ezzel leülteti. Vologya szégyenkezve mosolyog, leül s elgondolkozik: tulajdonképpen mi is történt most vele?

XVII.

A szekunda... az első, amit Vologya életében kapott! Milyen bolond dolog is az!

— Lovlev — bosszantották pajtásai nevetve és lökdösve — szekundát kaptál, gratulálunk.

A fiu pedig nagyon rosszul érzi magát, mert nem tudja, hogy miként kell ilyen esetben viselkedni.

— No, igen, hát kaptam, aztán mi közötök hozzá? — mondja boszankodva.

— Lovlev — kiáltja át hozzá a tunya Sznegirev — a lusták csapatja egy fejjel nagyobb lett.

Az első szekunda! Ezt meg kell mutatni a mamának. Nagyon szégyenkezett s lealázó dolognak tartotta. Ugy érezte, hogy a hátán az iskolatáskában valami furcsa súly és kellemetlenség nehezedik rá. Az a rossz kalkulus egyre ott kellemetlenkedett az öntudatában s az esze sehogyse tudott megbarátkozni vele.

Egy szekunda!

Nem tudott hozzászokni e gondolathoz, mely szüntelenül gyötörte. Amikor kijött a gimnáziumból s a sarki rendőr szokása szerint szigorúan végigmérte, Vologya így vélekedett magában:

— Hátha tudnád, hogy én ma szekundát fogtam!

Ídegszerű és kellemetlen volt ez a história és Vologya nem tudta, hogy hogyan tartsa a fejét és hova dugja a kezét. Az iskolatársak előtt pláne még gondtalan arcot kellett vágni és másra fordítani a beszélgetést.

Azok az iskolatársak! Vologya meg volt győződve arról, hogy mindnyájan az ő szekundájának örülnek.

XVIII.

Otthon a mama ránézett a szekundára, kételkedőleg tekintett Vologyára, újra megnézte a kalkulust s aztán halkán felkiáltott: — Vologya, mi ez?!

A fiú pedig megsemmisülve állott a mama előtt. Rásandított a mama ruhájára, halvány kezeire s lesütött reszkető szempilláin át is érezte a szigorú tekintetet.

— De hát mondd csak, mit jelentsen ez? — kérde a mama.

— Hát mi legyen anyám — szólt sebesen a fiú — hiszen ez csak az első!...

— Az az első!

— Mindenkin megeshet ez a baj. S igazán mondom, véletlenül kaptam.

— Oh Vologya, Vologya!

Vologya pedig elkezdett sirni s tenyerével törölte ki szeméből a könnyeket.

— Edes mamám, hát ne haragudj — szólt esdő hangon.

— Látod, mire visznek ezek az árnyékok — viszonzá a mama szemrehányó hangon.

Vologya hallotta, hogy e szemrehányó hangban szomorúság is van. A szíve elfacsarodott. Ránézett a mamájára. A mama sirt. Vologya feléje rohant:

— Mamám, edes mamám — könyörgött az anyja kezeit csókolván — nem törődöm többé az árnyékokkal... igazán mondom... soha...

XIX.

Vologya minden akaraterejét megfeszítette s nem foglalkozott többé az árnyékokkal, bármennyire vonzották is. Azon volt most, hogy az elmulasztottakat pótolja. De hiába, az árnyékok folyton üldözték. Ha nem is csinálta maga, ha nem is rakta össze ujjait, vagy a tárgyakat, hogy árnyékokat vessenek, mégis csak felbukkantak hivatlatlanul és kérlelhetlenül.

Vologya már nem is érdeklődött többé a tárgyak iránt, szinte nem is vette észre őket; egész figyelmét az árnyékok kötötték le. Ha az iskolából hazament s a napfény néha áttört az őszi felhőkön, szerfelett megörült a könnyű, futó árnyékoknak. Otthon pedig a lámpafény okozta árnyak várták.

Mindenütt árnyak... élesek, miket a tűz okozott, elmosódottak, melyek a gyérből napvilágnál vetődtek... s valamennyi Vologya körül tolongott, kergetődzött s őt fonta be eltéphetetlen hálójával.

Volt közöttük érthetetlen, rejtélyes; mások emlékeztették valamire s jelentettek is valamit. Voltak kedves, jólismert árnyak, miket előszeretettel keresett s ezeket mintegy kihalászta az idegen árnyak össze-visszaságából. De ezek a kedves, jólismert árnyak rendszeren szomorúak voltak...

Ha azonban a fiú észrevette, hogy maga keresi az árnyékokat, megszólalt benne a lelkiismeret s rögtön meggyőnt a mamájának.

Egyszer mégis megesett, hogy Vologya nem tudott ellentálni e kísértésnek: a falhoz ment s egy kis bornyu árnyékát produkálta. A mama rajtakapta.

— Már megint ez a bolondság járja — szólt haragosan. — Egyszer mégis csak meg fogom kérni az igazgatót, hogy zárasson be a karczerbe...

Vologya elvörösödött, aztán komoran válaszolta:

— Ott is falak vannak... mindenütt vannak falak!

— Vologya — kiáltá a mama aggódva — mit mondtál?

De Vologya már megbánta a nyelveskedést és sirt:

— Edes mamám, magam se tudom, hogy mi történt velem.

XX.

A mama pedig nem tudja legyőzni azt a babonás félelmet, amit az árnyékok iránt érez. Gyakran az a gondolata támad, hogy ő is úgy fog elmerülni az árnyékok kutatásába, mint a kis fia. Mindamellet vigasztalódik:

— Milyen bolond gondolatok. Isten segítségével majd csak jó vége lesz ennek is: Vologya meg fogja unni a dolgot.

De a szívet nem áltathatja okoskodással. A titkos félelem áthatja gondolatait s támadnak új sejtelmek — jövőendő kinokról, amik most még az élet mélyében alusznak.

Az aggodalmas reggeli órákban néha megvizsgálja a lelkét, visszaemlékezik eddigi életére: mennyi üresség, haszontalanság, félszesség van benne... Csak az árnyak esztelen suhanása, melyek az egyre sötétedő alkonyatba tünedeznek.

— Minek is éltem tulajdonképpen? — kérde magát. — A fiúért? De minek? Hogy az is áldozata legyen az árnyékoknak, szükkörű bolond, aki rabja az élettelen falon mozgó esztelen csalképeknek? S ő is belép az életbe s életet ad egynehány teremtésnek, akik ép oly árnyszerűek és feleslegesek, mint az álom.

A karosszékekben ül, az ablak mellett, s egyre tépelődik. Késérő, végtelen gondolatok törnek rája.

Remegve tördeli szép, halvány kezeit, mintha védekezni akarna.

A gondolatok szétrebbenek. Végignézi a visszahajtott karokat s azon van, hogy kitalálja: milyen árnyékokat vetnének most a falra. De csakhamar észre tér s ijedten ugrik fel helyéről.

— Édes istenem, mi ez? Hisz ez valóságos örület!

XXI.

Az ebédnél a mama figyelemmel kísérte Vologyát.

A kis fiú sáppadt lett és lesóványodott, mióta az a szerencsétlen könyv a kezébe került. És megváltozott az egész lény, jelleme is, minden. Az emberek pedig azt tartják, hogy a jellem akkor változik, ha a halál közeledik...

Mi lesz, ha ez a gyermek meghal?

— Oh nem, nem; isten ments.

A kanál megremegett kezében. Aggódó tekintetet vetett a fiúra.

— Vologya, miért nem eszed meg a levesedet? — kérde ijedten.

— Nincs étvágyam, mamám.

— Kedves fiam, ne légy már olyan gyerekes. Egészségtelen, ha az ember nem eszik levest.

Vologya fáradtan mosolygott s megette a levest. A mama ezuttal nagyon is megtöltötte a tányért. Aztán hátradől a székekben s azt akarja mondani, hogy rossz volt a leves. De a mama oly aggodalmas arcot öltött, hogy nem mer beszélni s csak bágyadtan mosolyog.

— Már jóllaktam, mama — mondja csöndesen.

— Ne mondd azt, fiam; ma a te kedves ételeid kerülnek az asztalra.

Vologya szomorúan felsóhajt. Tudja már, hogy amikor a mama előhozakodik a kedves ételekkel, akkor mindig hizlalni akarják. Már sejtí, hogy teázás közben, épúgy, mint tegnap, a mama arra fogja kényszeríteni, hogy húst is egyék.

XXII.

Este a mama így szólt Vologyához:

— Kedves fiam, már megint elragad a játékkedved: jobb lesz talán, ha nyitva hagyod az ajtót.

Vologya nekilát a feladatoknak; de boszankodik azon, hogy háta megett nyitva áll az ajtó s a mama olykor-olykor elmegy mellette.

— Így nem lehet dolgozni — kiáltja Vologya lármásan félretolva a széket — nem tudok tanulni, ha tárva-nyitva marad az ajtó.

— Miért kiabálsz úgy, Vologya? — kérdi a mama csitító hangon.

A fiu már megbánta a heveskedést és sirni kezd. A mama megczírogatja s szeliden szól hozzá:

— Hiszen csak teérted aggódom, kis Vologyám; segíteni akarok rajtad, hogy leküzdhesd azt a csunya szokást.

— Mama, ülj le mellém!

A mama könyvet vesz a kezébe s Vologya asztalához ül. Egy ideig nyugodtan dolgozik a fiu, de lassankint boszantja, hogy mellette őrködnék.

— Mintha beteg volnék — gondolja haragosan.

Gondolatai összezavarodnak, bosszusan izeg-mozog s ajkait harapdálja. Végre a mama észreveszi a nyugtalanzkodást és kimegy a szobából.

Vologya azonban nem érzi a várt megkönnyebbülést. Gyötri a gondolat, hogy türelmetlenségét nem tudta elpalástolni. Tanulni akar — de nem tud. Végre is átmegy a mamához.

— Mamuskám, miért mentél el tőlem? — kérdi szelid, félénk hangon.

XXIII.

A templom magas ivei sötétek és titokteljesek. A vecsernye szent énekei hangzanak fel bennük s ezek az énekek ünnepélyesek és szomoruk. A szentképek rejtélyesen és szigorúan tekintenek le s a viaszgyertyák reszkető fényében a sötét képek mintha életre kelnének. A viasz s a tömjén meleg illata tölti be a levegőt, s ez illat fenséges szomorúságot kelt.

Stepanovna Jevgenia a szentszűz képe előtt gyertyát gyújt és letérdel. De imája szórakozott. Feltekint a gyertyára: megremeg a láng. A gyertyafénytől eredő árnyak rávetődnek az asszony fekete ruhájára, a kövezetre s határozatlanul imbolyognak.

Az árnyak tovább libegnek a templom falaira s eltűnnék fenn, a magas ívekben, ahol megzendülnek az ünnepélyes és szomorú énekek.

XXIV.

Éjjel van. A szobában levő szentképek előtt apró mécsesek égnek.

Már késő van és minden csendes. A mama még nem alszik. Hálószobájának titokzatos homályában térdre borul és sir — gyermeki zokogással sir. Hajfonatai lehullnak a fehér hálóköntösre; vállai megremegnek. Könyörgő mozdulattal mellére kulcsolja karjait s kisírt szemekkel tekint fel a szentképre. A hosszú, vékony lánczon függő mécses csendesen s alig észrevehetőn himbálódzik. Az árnyak ide-oda hajlonganak, a sarkokba tódulnak, a szentkép körül imbolyognak s valami csudálatos titkos dologról suttognak. Reménytelen bánat, érthetetlen szomorúság van e nesztelen mozgólódásban.

A mama felkel, tágra nyílt szemekkel s megingó térdekkel halad előre. Halkan átmegy Vologya szobájába. Az árnyékok oda is követik, csendesen suttognak a háta mögött, majd a lábai elé kerülnek s aztán mint a pókhálósöveget, könnyedén leereszkednek vállaira.

Óvatosan odamegy a fiu ágyához. A lámpa fényénél nagyon halvány a kicsike arc. Csodálatos, éles árnyak

borulnak föléje. Lélegzete nem hallatszik; oly nyugodtan alszik, hogy a mama megretten.

Ott áll az ágy előtt; körülötte az elmosódott árnyak, s érthetlen, aggasztó érzések rezdülnek meg szívében.

XXV.

Majd egy másik éj.

Vologya felébredt. Sötétség van körülötte, s mintha ez lassan megmozdulna... Vologya kiszabadítja kezét a takaróból, felemeli, mozgatja s folyton figyel.

A sötétben nem látja a kezeket, de érzi, hogy a sötét testek ott hajladoznak szemei előtt...

S a kezek láthatatlan, de sejtett mozdulatai az elhagyatottság s a szomorúság érzetét keltik fel benne...

A mama se tud aludni. Ot is gyötri valami bánat, valami vágy... Meggyújtja a gyertyát s átmegy a fiu szobájába. Látni akarja, alszik-e?

Csöndesen felnyitja az ajtót s félénken néz Vologya ágyára...

A gyertya sárga fénye megrezdül a falon, átsuhanva a piros ágyterítőn. A fiu odatartja karjait a világosság felé s dobogó szívvel lesi az árnyékokat. Nem is keresi, hogy honnan jön a világosság. Az árnyék köti le minden gondolatát. Szemei a nyugtalan téboly erejével nézik a falat.

A fénysávok szélesednek, az árnyak rohannak, sötétten, meggörnyedve, mint a hazátlan vándorok, kik a vállukat szorító terhet végre-valahára le akarják vetni.

A mama odalép az ágyhoz. Reszkető hangon és csöndesen szólítgatja fiát:

— Vologya, Vologya!

A fiu felriad. Egy ideig nagy szemekkel néz a mamára, egész testében megremeg; majd kiugrik az ágyból, átkulcsolja anyja térdeit és keservesen felzokog.

Halálosan szomorun kérdi az anyja:

— Mit álmodtál, édes fiam?

XXVI.

— Vologya — mondá a mama a reggelinél — ez így nem járja többé; végkép tönkreteszed magad, ha még éjjel is árnyékokat hajszolsz.

A halvány fiu szomorúan horgasztotta le fejét s ajkai idegesen megremegtek.

— Tudod, hogy mit fogunk tenni? — folytatá a mama. — Esténként majd együtt játszunk az árnyképekkel s azután átmegyünk a feladatokra. Jó lesz így?

Vologya kissé felélénkült.

— Edes mamám, te olyan kedves vagy!

XXVII.

A kis Vologya révetegen és félénken járkált az utcán. Sűrű köd ereszkedett le a tájra; oly hideg és szomorú volt minden. A ködben a házak körvonalai oly különösen hatottak; komor emberek tolongtak a ködárban, mind-megannyi gonosz, barátságtalan árnyék. Minden oly óriásinak és rendkívülinek tetszett. Az utcasarkon veszteglő szekér lova úgy magaslott ki a ködből, mint valami vízözön előtti rengeteg állat.

A rendőr mogorván nézett Vologyára. Az egyik háznak alacsony fedelén egy holló gubbasztott, bánatot jósolva a bandukoló kis fiúnak. De hiszen ez a bánat már ott rágódott a szíven: szomorú volt azért, mert minden olyan ellenséges indulattal volt iránta. Valamelyik kurtaszőrű eb megugatta s Vologya ezt is fájdalmasan érezte.

Még az utcagyerekek is mintha kinevették és bántani akarták volna. Azelőtt megmutatta volna nekik, hogy ki a legény a gáton, de most félelem szállta meg keblét és lelankasztotta erőltlen karjait...

Amikor Vologya hazaért, Praszkovja asszony, aki ajtót nyitott, sötétben és gyűlölködve nézett rá. Vologyanak ez nagyon fájt. Hamar levetette felső kabátját s besietett a szobába, nehogy tovább is lássa Praszkovja asszony szigorú arcát.

XXVIII.

A mama a szobában ült. Alkonyodott s olyan unalmas volt minden. Valahol megcsillant egy fénysugár.

Vologya berohant a szobába, élénken, vidáman, tágranyílt szemekkel, kissé vad tekintettel:

— Mama, a lámpa ég; játszunk egy keveset.

A mama mosolygott s átment a fiú szobájába.

— Mama, egy új figurát találtam ki — mondja Vologya izgatottan s felállítja a lámpát.

— Nézz csak ide... látod?... ez itt havas pusztaság... havazik s a szél sivit...

Vologya fölemeli kezeit s összehajtja ujjait:

— Látod most ott azt a vándort?... Térdig érő hóban vánszorog... milyen nehezebb eshetik a járás... egyedül... a nagy pusztán... és falunak se hire, se hamva. Fáradt lehet a szegény... fázik is... Nagyon öreg lehet, mert görnyedve jár.

A mama megigazitotta Vologya ujjait.

— Nini, nézd csak mama — kiáltja Vologya elragadtatással — a szél most lekapja süvegét, szétilálja a haját s beborítja szitáló hóval. A hőtömeg mindegyre nő... Mamám, hallod, mamám?

— Vihar van...

— S a szegény...

— A szegény öreg...

— Hallod, hogy nyög?

— Segítség!

Anya és fiú sápadtan tekintenek a falra. Vologya kezei megremegnek — s a vándor elbukik.

A mama hirtelen magához tér.

— Jó lesz dologhoz látni!

XXIX.

Reggel van. A mama egyedül van odahaza. Összefüggés nélküli gondolatokba mélyedve, egyik szobából a másikba vándorol.

A fehér ajtón megjelenik egy árnyék, elmosódottan a ködön átszűrődő napfény halvány világától. A mama megáll az ajtónál s valami különös, lelkes mozdulattal emeli fel kezét. Az árnyék megremeg az ajtón s mintha valami ismert, szomorú dolgot suttogna. Csudálatos öröm fogja el az asszony szívét, az ajtó előtt kitárja karjait s vad mosoly ül ki ajkaira, mialatt az árnyék hajladozását nézi.

Künn Praszkovja asszony léptei hangzanak s ez a zaj észretéríti az asszonyt, hogy bolond dolgot művelt mostan...

De csakhamar ismét erőt vesz rajta az a szorongó, vágyakozó érzés...

— Ideje már — suttogja — hogy a levegőváltásra gondoljak; jó lesz elmenni innen, messze, messze, ahol valami újat látok... Szöknöm kell, szöknöm...

Hirtelen eszébe jutnak Vologya szavai: Ott is falak lesznek... mindenütt vannak falak.

— Sehova se lehet szöknöm!

És kétségbeesve tördeli szép, halvány kezeit.

XXX.

Este van. Vologya szobájában, lenn a padlón áll az égő lámpa. Mellette a földön ott ül a mama és Vologya. A falra néz mindakettő és különös módon mozgatják ujjukat...

A falon jönnek-mennek az árnyékok. És mindketten értenek a nyelvükön. Szomorúan, majd vidáman mosolyognak s gyötrő, képtelen dolgokat suttognak egymás fülébe. Arcuk derült, álmaik ragyogók s olyan reménytelen szomorú az örömük s oly vadul ujjongó a bánatuk. Szemükben ott ragyog a téboly, a boldog örület...

Mindkettőre ráborul az éj.

Komjáthy Béla.

Mióta Pulszky Ágost könyomatoson kijelentette, hogy beolvadt a kormányba, a magyar ellenzék diszes czímére egyedül Komjáthy Béla hallgat. Komikus, de úgy van. Balfelől ülnek vagy százhatvanan, vegyest alma meg főghagyma, de ugyan kérem, ki hallott másfél esztendőn belül más ellenző hangot, mint a Komjáthy Béláét? Azaz — és ez fatális szerencséje Széll Kálmánnak — az övét sem igen hallja senki, mert a parlamentnek e legbuzgóbb és legképzettebb, amellet legmeggyőződésesebb politikusaknak az Uristen mindent adott: erős lelket, kálomista nyakat, okos szép szemet és jó egészséget, csak éppen hangot és tiszta artikulálást nem. Roppantul tisztellem, becsülöm, azért fölöslegesnek tartom, hogy a valóságot megmásítsam, vagy elhallgassam. Komjáthy Béla nem tud dörögni, azért soha se lesz vezérpolitikus. De fölösleges is mostanában vezérnek lenni, mikor egymagában hadsereg is. Komjáthy magában susogja a vezérszót és rohamra indul.

Ahol politikai munka folyik, mindig csak Komjáthy támad. Tessék megnézni a pénzügyi bizottság üléseit. Minden tételnél Komjáthy szólal fel. Ő kritizál, ő hazudtolja meg a kormány képmutató nagyképűségét, Hegedüsnek ő lát a kártyájába, Széll Kálmánnak ő üt a körmére, a magyar nemzeti érdeket ő képviseli, a liberáliszmusról ő süti ki, hogy nincsen. Általános politikai dolgokban, specziális szakkérdésekben, rejtett diplomáciai aknamunkákban a gömbölyű Komjáthy otthon van és nem ül föl senkinek és semminek. Hadakozik az egész kormány nyal és az egész kormánypárttal, nem alkuszik meg, nem enged, nem hátrál, de fájdalom — közvetlen hatása nincsen, amiket ő mond, azt csak az újság adja az ország tudtára, rosszhiszemű takarékossgal megkurtitva és kihagyogatva éppen azt a mondandóját, amely a legfontosabb.

Jól érzi-e magát az egyedülvalóságában? Kötve hiszem; ott a parlament porondján öregedett meg, mindig kötelességet teljesített, a hiuság sarkantyuját nem érezvén. Talán az egyetlen magyar politikus, aki nem *érvényesülni* akar, hanem politizálni. Klikkben sohasem vett részt, az utját maga szabta meg. Hiszen emlékezhettek még rá: Verhovay Gyulának ő volt a pátrónusa, amíg ez a tehetséges Ugron-temperamentum a függetlenségi politika

sánczain longtomkodott. Még kauenziót is adott neki a lapjához. Legkedvesebb barátja volt, mert szerette a tehetségét és örült a segítő-társnak. Aztán Verhovay hirtelen átcsapott az antiszemitaságba és Komjáthy rögtön megtagadta. Az ő liberálistusa tehát nem született az egyházpolitikai hausse-sal, a hogy nem mult el a Széll-féle liberális baisse aerájában: arról tanuskodik, hogy ő a magyar ellenzék.

Valamikor, néhány esztendő mulva, ha az a csunya és degeneráló komédia véget ért, amit most Széll-féle új rendszernek és a reakció térhódításának neveznek, a Komjáthy Béla alakja nagyot fog nőni a magyar publikum szemében. Irtózatoss, micsoda nagy kurzusa van mostanában a szolgáknak és a jellemtelenségnek. Ha Angliának sikerült volna a terve, hogy készpénzben megvásárolja a buroktól Transzvált, Búriában olyan állapotokat talált volna, mint most Magyarországon. Az emberek mind kontraktusban vannak a kormányval. Egyes kérdésekről a véleményük mindig a szerint alakul, ahogy konjunkturáik vannak a kabinettel. Senki sem mondja azt, amit gondol, csak azt, amit várnak tőle, vagy amit a maga kis köre érdekében valónak lát. A jó isten tudja, mi történik a kulisszák mögött. A jó isten és egynehány ember, azokon kívül, akik cselekvő részesei a kulissza mögötti törtériknek.

Ilyen állapotok mellett a vastagnyaku Komjáthy belebetegedhetik a kötelessége teljesítésébe, de nem használhat semmit. Épen csak eleven tiltakozó fölkiáltójel a sok nulla és gondolatjel társaságában. Igaz hiva Széll Kálmánnak nincs egy se, de igaz ellenfele van egy: Komjáthy. A jó isten látja lelkemet: nem érdemli meg az igaz ellenséget sem. De Komjáthy Béla nem a Széll Kálmán kedvéért képviseli egyedül az ellenzéki elvet, hanem mert semmi köze a körülötte forgó komédiához.

Hej, volt idő, mikor az ellenzéki sátrakban hányták a cigánykereket és falatoztak vigan a lopott malaczból. Pálínkat ittak és tüzet okádtak utána egy ember ellen, aki nem akart úgy győzni, hogy megvásárolja az ellenséget. Abban a dúló trójai háboruban Komjáthy hallgatott, meg is verték érte. Most a sátrakból uri szalonok lettek és lakosai keztyüs kézzel paroláznak a miniszterelnökkel. Isten éltesse, Komjáthy Béla uram, jobb, hogy ma egyedül van a placzon, ezzel mutatja, hogy jussa volt akkor lemaradni róla.

— x.

Megismerünk egy leányt és nőül vesszük? Óh dehogy. Nőül vesszük és aztán ismerjük meg.

*

A fej gyöngye perczai a szív legszebb órái.

*

Okos emberek társaságába belép egy szép asszony és kész a bolondok háza.

*

A szerencsének az a szerencséje, hogy vak. Néha halálra szégyelné magát, ha kegyenczeit látná.

Félmult időkből.

A bécsi Pazmaneum.

Uj, fényes otthonba költöznek nemsokára a kék reverendás magyar klerikusok, a bécsi belváros szűk utcájában épült ódon Pazmaneumon is betelt az idő mértéke s a híres ház a csákányok áldozata lett.

Mikor a nagy biboros tüzzel-vassal végrehajtotta az *ellenreformációt*, kitűnő katolikus iskolák, a papnevelés emelése által is fokozni óhajtotta céljait. Miután azonban belátta, hogy minden egyházmegyében külön papnevelést nem állíthat, egyelőre csak hármat létesített, közöttük a bécsit, amelyet alapítójáról máig is *Pazmaneum*-nak neveznek. A bécsi papnevelésben eleitől kezdve sok volt a nemes ifju, s épen ebből az okból temérdek elégedetlenkedés is fordult elő; az elkényeztetett ifjaknak semmi sem volt eléggé jó, s örökös panaszokkal járultak az esztergomi érseki helynökhöz.

Minden növendék kapott alsó- és felsőruhát, fehérneműt, lábbelit, ágyneműt, harisnyákat, törülközőt, zsebbevalót, kalapot, de azért semmivel sem volt a legtöbb klerikus megelégedve.

Igy például fehérneműre olyan vászon volt előírva, aminek vége 6 frt-ba kerül; de a növendék papok addig lázongtak, míg a szó szoros értelmében *kiveszekedtek* a 9 frt-os vásznot.

Ha évről-évre nem kaptak új ágyhuzatot, nem feküdtek az ágyba, de vadonat új reverendáikat dobva a poros földre, úgy heverték le.

Étrendjük, mint egy régi *házirend* mutatja, a következő volt. Ebédre négy, vacsorára három tál étel, még pedig; ebédre: leves, hus, főzelék, szintén hussal és pecsenye vagy tészta. Vacsorára: pecsenye, salátával, vagy vagdalt hus, répa és kása. Mikor még az abstinencia tartott, pénteken és szombaton délben, levest-halat, főzeléket, estére tojást, főtt szilvát. Ebédre, vacsorára egy-egy meszely bor járt ki fejenként.

Annyira ingyenczek voltak azonban, hogy a marhahúst meg sem akarták már enni a klerikusok, csak a pulyka, kappany, meg a malacz izlett. A rozskenyeret sem ették meg, a rektor kénytelen volt számukra a legfinomabb buzalisztból süttetni cipót.

Ünnepek alkalmával pástétom, pecsenye, extra bor kellett, s addig lármáztak, míg meg nem kapták.

A meszelyes pohár miatt is örökös háboru folyt. Külön poharat helyeztek terítékük mellé; s ezekről a poharakról szólva, mondja egyik régi rektor: »*infamis magnitudinis pocula*«. Akkorák voltak ezek a poharak, hogy három meszely bor is beléjük fért, s a rektor szerint így »*sem imádkozásban, sem tanulásban nem volt köszönet*«.

Az is szokása volt az akkori klerikusoknak, hogy kivált májusban pilulákat szedtek be, eret vágattak magukon, csak azért, hogy mint betegek a legkiválóbb ételeket, italokat találják felbük.

Abban is mesterek voltak, hogy miképen lehet leginkább pénzt csikarni.

1730-ban a primás ugyanis egy rendeletet adott ki, hogy az elutazók hosszabb vagy rövidebb utjukhoz mért utiköltséggel láttassanak el.

Ezt a rendeletet néhány klerikus úgy használta föl, hogy beállított a rektorhoz, kijelentve, hogy elutazik.

A rektor menten ki is utalványozta a szükséges összeget, de az ifjunak eszeágában sem volt a vidám császárvárosból távozni.

Elverte, elmúlatta a pénzt, s egy hét múlva, akár-hányszor erős *katzenjammer*-rel állítva be az intézetbe, kényelmesen elhelyezkedett régi helyén.

Noha az előjárók a lehető legelnezőbbek voltak, azért a frondeurkódó klerikusok ezerféle okot találtak a lázongásra.

Erre mutat egy 1629-ből való följegyzés, amely szerint az akkori növendékek rektorukat, Pater Kecskést, bepanaszolták az esztergomi érseki helynöknel.

A panasz főbb pontjai azok voltak, hogy a rektor megvonja tőlük az asszisztencia-pénzből őket megillető 5 garast, rossz bort ad nekik, rosszul főzött ételeket talál-tat eléjük s hogy *parasztok*-nak nevezte őket, mely kifejezés ellen különösen a magyar nemes ifjak recrimináltak.

Ezek a panaszok még 1717-ben is ismétlődtek, mikor Pyber László helynök személyesen ment el vizsgálatot tartani. Belátva azonban, hogy a klerikusoknak nincs igazok, petíciójukat egyszerűen visszautasította.

1724-ben annyira föllázadt a növendék-papság a rossz bor miatt, hogy már-már tettelegességre került a sor a rektorral. Őt árkusos memorandumot nyújtott be erre az érseki helynöknek az előjáróság, megírva, hogy *öt éves termést* isznak a klerikusok. A memorandumhoz az intézeti orvos levelét is csatolták, amelyben szószerint benne állt, hogy: *»az ifjak nem érdemelnek jó szót, ha még ilyen ital ellen is házsártoskodnak«*.

Az intézetben mindig kitűnő szakács főzött, az előjárók együtt étkeztek a növendékekkel, de azért ezek egyre zúgtak.

Erre vonatkozólag egyik XVIII. századbeli rektor így ír az érseki helynöknek: *»..... Régi szokása a pazmanitáknak, hogy minden étel rossz. Ha a szultán asztaláról hozatnám az ételt, az is rossz lenne itt.«*

A káposztát különösen meg nem ették. Valahányszor ez a főzelék került az asztalra, a végletekig ment a házsártoskodás.

A tányérokat ilyenkor a földhöz vagdosták, majd kinyitva az ablakot, a káposztás tálat kidobták az utcára. Egy alkalommal egy arra menő katonatisztnek a fejére esett a tál, s egész óriási kellemetlensége volt az intézeti előjáróságnak.

Valóságos forradalmak törtek ki a szünidők előtt is. Erről így emlékezik Diariumában Pater Kecskés.

»..... Miután megtagadtam a szünidőkre utazóknak, helyesebben a kőborolni akaróknak az utiköltséget, gátat nem ösmert a perudellio. Azért is dühöngenek, ha ebéd után nem hagyom őket a városba menni és a Hübschlerin-ek után futkosni.«

Aki a XVIII. század bécsi életével ösmerős, tudja, kik voltak ezek a hajdani *Aszfalt Bettik*, s épen nem lehet rajta csodálkozni, hogy a jó Pater Kecskés nem igen szívesen vette, ha klerikusai még napszállat után is a bástyák körül kőborognak.

»..... A farsangban — mondja tovább Kecskés atya Diariuma — meg épen türhetetlenek a növendékek. Jaj ilyenkor szegény fejemnek, mert rettenetes, ami itt folyik a karneval alatt. Csak enni, inni akarnak, s lármájukkal, énekükkel, tánczuk zajával még a szomszédos házakat is fölverik.«

Később Sigrái rektor is egyre panaszkodik, és rőfös leveleket ír Eszterházy Imre püspöknek a klerikusok *mód feletti czéda* viselkedését festve.

Klobusiczky Ferencz esztergomi érseki helynök végre vasmarokkal fékezi meg a rendetlenkedőket, s új, szigorított rendszabályokat ad ki.

Ezek közül a — 1730 — 34. táján kelt — rendszabályok közül egyik említi, hogy: *»a házba, vagy a kertbe bort hozatni tilos.«* Ennek daczára több klerikus, áthágva a tilalmat, tovább is dárídózott.

Történt egy alkalommal, hogy bort hozattak az intézet kertjébe, s ott poharazva danoltak, kurjongattak a növendék papok.

Mulatás közben valami Kubinszky nevű klerikus a korsót épen ajkához emelő Barányinak fejét tréfából meglökte, mire amaz úgy ütötte pofon az ingerkedőt, hogy orrán száján át elindult a vér.

Az eset az előjáróság elé került s Barányit az intézetből eltávolították, Kubinszky pedig, az ebédelőben, nyilvános dorgatoriumot kapott.

Még érdekesebb a Csudy Mihály klerikus esete.

A fiatal, csinos, erőteljes növendék pap szerelmi viszonyt kezdett egy paszománt-készítő leányával. Hetenkint kétszer volt Csudynak kimenője, s ilyenkor rendesen a *Stadtgraben* körül találkozott kedvesével, akivel hosszabb sétákat tett.

A szerelem holdvilágos ábrándja egészséges emberek-nél rendszerint nem tart sokáig. Fölváltja azt a szenvedély mindent magával sodró lázas mámor, és az ezredik csók perzselő hevében már benne van a birás kielégített gyönyöre is.

Némelyik szerelmes ilyenkor megcsömörlik, némelyik meg még inkább rabja lesz szenvedélyének. Az utóbbi fajtához tartozott Csudy Mihály.

Hát hiszen ha huszárdolmány, vagy közönséges kaputrok födi vala domboru mellett, rendén való is lett volna a dolog. A paszománt-csináló leánya meg csak örvendezhetett volna, hogy csókjai újabb és újabb lángolásra ösztönzik szerelmesét. A kék reverenda alatt azonban nem szabad a szívnek dobogni. Szegénységet és szüzességet fogad az egyház szolgálja.

Csudy Mihály, szerelme mámorában azonban megfeledkezett mindenről.

Egy szép, holdvilágos estén, amikor ez a fehéren izzó, nagy, sápadt égitest annyi sok bolondot sugdos a szerelmeseknek, ahelyett, hogy szépen hazakisérte volna valahová a *Thury*-ra vagy a *Laurentzigrund*-ra kedvesét, szépen bevitte magával a nagy Pázmán által alapított intézetbe.

A paszománt-csináló szép leányát ott találták Csudy Mihály cellájában — s mert a hideg, szent falak közt bűn a szerelem, levettették vele a kék reverendát, s mindörökre kitiltották az intézetből. Kitiltása egészen középkori szokások mellett ment végbe, mint régi följegyzések mondják — még a *lélekváltságot* is meghúzták a Pazmaneum templomában.

A jézustársasági előjáróknak volt legnagyobb része az ifjak erkölcsének elvadulásában. Alattok formaszerinti mulatságokat, bálokat tartottak a klerikusok, s mint egy jelentés mondja: *»a leányok és asszonyok akár a galambok röpködtek ki s be az intézet kapuján«*.

Némethy Ferencz régens jelentése szerint 1740-ben már csak 34 növendék lakott benn, s ezek sem ösmertek semmi fegyelmet.

Erre mutat Czingell József klerikusnak a primáshoz intézett levele, amelyben *önkényeskedés* miatt vádolja be Némethyt. A levélírára egy semmiség adott okot.

Czingell ugyanis, a rektor előleges engedelmével, kiment a városba. Dolgát végezve, találkozott egyik gróf Révayval, aki az intézetben mint konviktor lakott. A fiatal gróf, eret akarva vágatni magán, előbb sétát tett, s visszafelé menve, együtt elhatározták, hogy tekézni fognak az intézet kertjében.

A partie sokáig tartott, s mire Czingell és Révay visszatértek az intézetbe, a rektor nem a legnyájasabban fogadta őket.

Erre irta aztán Czingell levelét, durván támadva Némethyt, s megjegyezve, hogy ime: *»a Pazmaneumban a szellem és test felüdítésére nem szabad időt fordítani.«*

Az előjárók egyre is változtak a sok kellemetlenség miatt, így pl. 1725-től 51-ig tizenöt ember vezette fölváltva a papnövelde ügyeit.

Végre, 1755-ben, Csáky Miklós hercegprímás be-látta, hogy ezek az állapotok tarthatatlanok, s Jurikovich György regens-nek tudtára adta, hogy az intézetet kiveszi a jezsuiták kezéből.

Még öt éven át maradt azonban a *Pazmaneum* a Jézus-társaságbeli atyák igazgatása alatt s a két utolsó regens Muessert Kristóf s a magyar származású Prileszky János voltak.

1757-ben már nem volt a bécsi egyetemi tanácsban jezsuita, 1761-ben pedig teljesen kivették kezükből a *Pazmaneumot*.

Mária-Terézia uralkodásának két utolsó tizedében, majd II. József alatt is, a legnagyobb rend uralkodott a jeles intézetben, s a növendékek disputáin akárhányszor megjelent a nagy történettudós, Fessler is, aki Valera apát-tal látogatott el oda.

A legelőkelőbb családok fiai voltak ekkor növendékei az intézetnek, s a legtöbb jeles főpapunk egészen a közel-multig, mind a *Pazmaneumból* került ki.

Érdekes, hogy a Pálos-rend utolsó generálisa, Ordódy Károly is pazmanita volt, ugyanaz, aki a rend feloszlatása után, az aláírt okmányt II. József császárnak átadta, vala-mint ennek az intézetnek voltak hallgatói Rudnay Sándor, Szcitovszky János, Haynald Lajos, és még számos fényes nevű tagja a magyar klérusnak.

Most, hogy a *Pazmaneum* régi házából új, pompás otthonba költözik, helyén valónak találtuk multjából is elmondani egyetmást.

Vicomte Letorière.

Az őrangyal.

— Oroszból. —

Hova tűnt Nanitska? Mindenki ezt kérdezte és a házon, udvaron át tisztesen visszhangzott a kiáltás:

— Nania! Panna Nania!

De Nanitska nem került elő. Ő, a »Hotel Garni« pinczérnője, a Lubinsky vendéglő »kis mamzell«-je, eltűnt.

— Verj meg isten! ilyen ravasz teremtés! — kiáltozott Panna Lubinska, a molett, csinos arcú zsidónő, a szálloda tulajdonosnője — nagyon szabadjára engedték, megbecsültük, így hát elment valamelyik vendéghez és mulatozik vele!

Nanny, az eltűnt kis mamzell, a német leány, igazá-ban nem volt ravasz, mert hiszen akkor bizonyítványai-val, gyámjának szépen írott engedélyével, uti passzusával és a nagynéni ezer jó tanácsával nem botlott volna életé-nek első útján ebbe a hotelbe. Ezt írták neki: »Talál itt ellátást egy nagyon előkelő, finom házban. És talál jó társaságot.« És ő hitt az írásnak. Aminthogy abban a korban feltétlenül hiszünk mindenkinek s egy levelező-lapon tett ajánlatra akár Zanzibárba is elutazunk. Anél-kül, hogy a familia után tudakozódott volna, a kicsiny, német határvároskából és az öreg nagynéni mellől ártott Oroszországba, amely az ő fantáziájában még a koroná-zások, a nagy regények és a czobolyprémek hazája volt.

E helyett pedig egy piszkos kis házba érkezett, egy fabarakba, amely reggeltől estig hagymaszagtól, pálinkától és dohánytól volt szagos. Csak lassanként jött rá, hogy nem egy uraság rezidenciáján van, hanem egy hotelban.

Különös, sajátzerű közönség jött-ment ebben a szál-lodában: kaftános zsidók, czifra határőrök, öreg nemes

urak, előkelő allűrökkel és tüzes, élénk vidámsággal. Sze-gényes szánjaikon jöttek, hogy esti theájukat fogyasszák el Pan Lubinskynél, a »jó barát és testvér«-nél és hogy mellesleg pénzügyi üzleteket bonyolítsanak le vele. És örömről telt a kis német kisasszonykában és mondot-tak neki sok szépet és érthetlent, mielőtt holdbeli birto-kukra visszautaztak. És jöttek élénkszemű ifjak, a nagy, kaukázusi gyapjúgyárak utazói, akiknek itt a kis határ-városkában a fióküzletekkel kellett bibelődniök. Ezek sze-rették csak igazában a tréfát s a kis házikó, a szőke német kisasszony s az elnéző tulajdonosnő kedvükre való volt. Fogyasztottak is sok gulyást, még több vutkit és zöldszínű pezsgőt, vacsora után pedig táncmulatságot rögtönöztek s az ütött-kopott zongora hangjainál meg-megforgatták Naniát, a kövér zsidónőt s a sovány gazd-asszonyt. Végül pedig nedves szemmel, meg-megcsukló hangon felköszöntötték »felséges, halott királyságukat«.

Ha Nania mindezt okos szemmel nézte volna, nem kellett volna tulságosan megijednie az efajta ártatlansá-goktól. De az ő szeme még nem ösmerte az életet, még kevésbbé az ilyen tréfát. Nania az iskolásleány szemével nézte a dolgokat és csakugy nem látott helyesen, mint a nagynéni, aki viszont a szemüvegén át nézte a világot. Ez a szemüveg pedig mindent eltorzított.

Igy történt aztán, hogy Nania ködös éjszakának idején megszökött. Fölfedezett egy jóbarátot, egy földit, az egyetlen németet a sok idegen között. Egy építési vál-lalkozó volt, aki Petrikánból jött át, megtéázott Lubinsky apónál és aztán egy sarokba meghúzódva Naniával be-szélgetett. Nania meggyőnta neki a kétségbeesését; el-mondta, hogy szabadulni szeretne. Vissza! A nénihez! És a földije így szólt:

— Elviszem hozzá!

*

Ugy beszéltek meg a dolgot, hogy éjfélkor talál-koznak, amikor már mindenki alszik. Nania kimászott az ablakon. Nem is kellett nagyot ugrania, mert a szobája a szó legszorosabb értelmében a földszinten volt; de azért a kisasszonyka nagyon meg volt ijedve attól, amit tett. A vállalkozó a vasuti töltésen várt reá s jó ideig tartott, amíg Nania izgatottsága annyira lecsillapult, hogy beszélni tudott. Hallgatagon mentek az állomás felé, amelynek távoli lámpásai gyéren világították meg utjukat.

Pan Regensteinen bunda volt, olyan vastag, mint két medvebőr; de Nanián nem volt egyéb, mint egy vé-konyka kabát, amelyre — a szibériai hideg gunyára — egy kis bársonygallér volt varrva. A vállalkozó látta, hogy Nania mint reszket, szemébe mint sajtol könyeket a fagy és... és arra gondolt, hogy ezt az istentől, embertől el-hagyott leánykát a magáévá teszi.

Ő is csak olyan férfi volt, mint a többi. Ezzel vigasztalgatta magát minden kalandocska után. Nem sza-bad gyávának lennie! De még sem fog soha egy fiatal leányt kényszeríteni, nem, soha, jószántából kell meg-hódolnia. És felnyitotta a bundáját, hogy egyik szárnyá-val Naniát betakarja. A leány félénken és félig megfagyva fogadta a szivességet. Sőt, mivelhogy igen udvarias ter-mészetű volt, még meg is köszönte:

— Ha megengedi, építész ur!

Igy lépkedtek, a bundába burkolódzva, a sóhajtó, nyöszörgő havon, az állomás felé.

A kerek, kicsiny orosz kupé bizalmas volt, mint egy teázó és szűk, mint egy egérfogó. Ez vitte őket ki az ösmeretlenbe, az éjszakába.

— Hol vagyunk? — kérdezte egyszerre Nania, aki a vastag bundán egy kicsit elszenderedett. Pan Regenstein szinte rémülten mondotta:

— A bizony, hol vagyunk? Csak most látom, hogy rossz uton. Borzasztó állapotok ezek, ahol senkisé tud

felvilágosítást adni az embernek. Petrikában vagyunk. Csak holnap reggel folytathatjuk utunkat a helyes irányban.

Nanitska sokkal álmosabb volt s a napi események izgalmai sokkal inkább kifárasztották, semhogy utitársa ijedtségét észrevehette volna, vagy hogy éppen ő maga is megrémülne. Csak ennyit szólt álmosan:

— De hát mit tegyünk reggelig? Itt ezen az állomáson akár megfagyhatunk.

Regenstein így felelt:

— A bizony, hová menjünk?

Majd egy kis idő múlva ismét így folytatta:

— Nincs más hátra, mint hogy az én lakásomat fölkeressük.

— Menjünk hát oda! — mondotta egyszerűen Nania.

Sötét sikátorokon át vezetett az utjuk. Nania, amint egy-egy kapufélfába, vagy sarokkőbe ütközött, fájdalmasan kiáltott fel:

— Milyen sötét van! hogy félek!

— Igen — viszonzá a vállalkozó — igazi, hamisítatlan lengyel éjszaka!

Végre elérkeztek a házba, fölmentek a lépcsőn és Regenstein világot gyújtott. Csinos, nagy szobában voltak, amelynek a falain csak úgy tarkállott a sok kép. Egy kényelmes pamlag és egy spanyolfal váltak ki a rendes butorzatból. A spanyolfal tele volt ragasztva illusztrált lapokból kivágott képekkel; főleg női fejekkel. Nania fölmelegedett és jól érezte magát a csinos szobában.

— Lehet itt aludni? — kérdezte.

— Bátran lefekhetik kisasszony! — mondotta Regenstein, akinek csak úgy kalapált a szíve.

— És ön? Mit csinál majd ön? — szólott résztvevően Nania.

— Ön? Ami engem illet, én nem alszom. Jó lesz nekem itt a karosszékben. Ugy is reggel lesz nemsokára.

Nania félénken az ágyhoz lépett és reá ült.

— Vigye oda a spanyolfalat és feküdjék le — szólott a fiatal ember rekedten, miközben nem mozdult meg a székén.

Nania így felelt:

— Elég kényelmes nekem így is. Csak egyre kérem, adja ide a kis utazótáskámat.

A vállalkozó úgy tett, amint a leány kívánta. Átnyújtotta a táskát, anélkül, hogy a spanyolfal mögé lépett volna. Azután egy ásitás kíséretében még ennyit hallott Pan Regenstein:

— Jó éjszakát. Üljön le, kérem, és pihenje ki ön is magát.

Regenstein leült, de nem tudott csöndesen maradni. A lámpa világát nézte és a következő pillanatokra gondolt. A spanyolfal mögül még hallatszott valamelyes élet. Nania kinyitotta az utitáskát, kivett belőle valamit, ami selyempapirosba volt takarva, eldobta a papirost és elaludt.

Csönd lett a szobában.

Regenstein óvatosan fölemelkedett és eltolta a spanyolfalat. Ott feküdt az ágyon a kis leány, felöltözött, de mély álomban. Kicsiny keze erősen a mellére szorított egy képecskét, amely lombfűrész munkája keretbe volt foglalva. Valami kis diáknak a képe volt.

A vállalkozó jól ismerte ezt a típust: a kis gimnazistát, a burs sapkában, kicziczomázott hajjal, tejfölös szájjal. Nem volt lelke, hogy elvigye a leánytól. Visszaült székébe és ott maradt reggelig.

Pénz asszony nélkül: fény árnyék nélkül;

Asszony pénz nélkül: árnyék fény nélkül.

*

Az első csókot lopni kell a lánytól,

A második csók úgy jön már magától.

INNEN-ONNAN.

△ **Ugron Gábor.** A rabonbán megint megy: megundorodott az emberek gyöngeségétől és az értelmek romlottságától. Vissza megy falura gazdálkodni, magának élni, úgy, hogy senkise szólhasson a dolgaiba, senkise kérdezze, mennyi zabja termett és mennyit liferált. Értem, hogy poseba vágja magát, hiszen nem kiálthatja el magát: dobjatok ki, én csak szabó vagyok! Hanem érdekes, milyen hirtelen történt ez az elhatározás s épen a trónörökös házasságáról vitatkozván elvtársaival pattantotta ki: csináljatok, amit akartok, én nem törődöm már semmivel. Pedig épen két nappal előbb láttam, amint ülés zártával hárman dugták össze fejüket a képviselőház tanács-termében: Széll Kálmán a bársonyszékében, balra tőle az első padban Pulszky Ágost, jobbra pedig Ugron Gábor. Miről tanácskoztak? nem tudom, csak sejtem, hogy nem a zabról. A trónörökös házassága most legnagyobb gondja Széll Kálmánnak. Tehát tegnap még konventikulumban tanácskozott a kormány, aki ma hátat fordít a politikának. Hogy lehetett lenné lett a politikában, azt tudta már régen, mint mindenki, hogy most beszél arról, hogy többé vissza nem jó, ebből csak azt következtetem, hogy a hirdetett nagy ellenzéki hadjáratban a trónörökös házassága dolgában az Ugron Gábor dörgő szavát nem fogjuk hallani.

* * *

♢ **A parlamenti beszédek.** A Széll-aera dicsőségéhez tartozik a fenomenális ötlet, hogy a hivatalos lap ezentul az árveréseken, a körözéseken és a csődökön kívül közölje szöveg szerint a képviselőházi beszédek is. Az idea méltó az aerához és méltó a mi képviselőházunkhoz is. Ennek a parlamentnek a legfőbb munkássága az, hogy beszél, vagy helyesebben, hogy Széll Kálmán beszél. A sok vékony locsogás között az ő szónoklatai a széles vízesések, alacsony, de állandó eséssel, amely inkább potyog, mint zuhan, nem menydörög, de ellenállhatatlanul altat. Okos dolog ez az eszme, mert ha majd jó egy kor, amely számon fogja kérni, mit is csinált ez a parlament, Széll Kálmán rámutathat a beszédek minden lexikont lefőző vastagságú kötetekre. És ez is valami, mert a massa magában is imponál, olyan kor pedig soha se jöhet, amely arra vállalkoznék, hogy el is olvassa, mi van ezekben a folián-sokban. Legfőleg egy pár raffinált dada fogja ezekkel a szónoklatokkal elaltatni az alkalmatlankodó gyerekeket. A hivatalos lap se panaszkodik, hogy sokba kerül ez a reform. Ha sokba kerül is megéri. A zabkenyér gyenge eledel, de valóságos csemege annak, akit fűrészporral traktáltak. A parlamenti szónoklatok özönében valóságos lelki üdülés és izgató élvezet lesz egy-egy árverési hirdetmény vagy csődjelentés is.

* * *

*** **Az agár.** Minden esztendőben egyszer, Hubertus napja körül, az agarakat lekergetik a tornácokról s megkezdődik az agárverseny, a magyar gentry egykori híres mulatsága. Persze az agár nem az már, ami volt esztendő előtt, amikor karcsu lábai, száraz teste még tehermentes tarlón és avaron röptült végig s az agarászbálok az emlékezetesség jegyében állottak. A magyar agár együtt pusztult gazdáival s az a fürge eb, amely ma a nyul után száguld, csak árnyéka a réginnek, amely láthatatlan szálakkal gazdagságot, kastélyt, jókedvet futtatott maga után a gyöpön. Igaz az is, hogy a jelentősége javarészt már elveszett. Egykor szinte közjogi fogalom volt s mikor Wenckheim Béla gróf, az első magyar huntsman

kormányra került, az agarásközgyűléseken politizáltak, alkotmányosdit játszottak s az avar egy kis parlament volt, ahol az agarak voltak a szimbolikus ellenzék. És ez a parlament becsületes és kötelességtudó volt; tudnivaló, hogy az agár ugy szalad a nyul után, hogy a belei is felfordulnak s a futás végén a lovászoknak az ebeket fejtetőre kell állítaniok, hogy a szegény párák belső szervezete helyre zökkenjen. Azóta a nyul okosabb lett s paktumot kötött az agarakkal, akik ma csak ugatnak, de nem harapnak. És a hajsza? Eltűnt, semmivé lett. Ma, a közállapotokat nézve, nem az agár, hanem a néző gyomra fordul föl. Ilyenformán hát fölösleges is lett az agár s emlékeztet' nem tudja felujtani sem a szolnoki, sem a nyiregyházi híres kutyaverseny.

* * *

♂ **A végrehajtók** jubilálnak. Ezelőtt százötven esztendővel vitték el az első utolsó párnát a civilizáció vezető országában, Angliában. Másfél évszázad alatt ez a reform meghódította a világot és ma már a legutolsó faluban is ekzekváltnak. A végrehajtói intézménynek tehát van jogcíme a jubilálásra, noha azt se lehet kétségbe vonni, hogy az elterjedése nem jelenti egyáltalán népszerűségét is. A végrehajtók százötven esztendő leforgása alatt se tudták meghódítani a sziveket és köznemszerettség dolgában játszva verik le a finánczot. Lehet, hogy ők személyenként igen jó emberek, de a mesterségük kellemetlen; szükséges, de rosszabb, mint a keserű orvosság, mert ez gyógyít, a licitáció meg koldusbotra juttat. Való, hogy a végrehajtás tulajdonképpen a hitel garanciája, de senki se rajong a hitelért, mikor már az ekzekválásnál tartanak. Az ember azonban azzal vigasztalgatta magát, hogy ez így volt, így van, tehát így kell lennie. Ilyen körülmények között kár volt felfedezni ezt a jubileumot, amelynél minden adósnak, tehát az emberiség nagyobbik felének az csap mindjárt először az agyába, hogy ezelőtt százötvenegy évvel még nem volt végrehajtó, tehát nélküle is meglehetett a világ. Ez a jubileum egész tömeg ellenességét fogja teremteni a haladásnak.

* * *

♂ **A románcz vége.** A Simplicissimus e heti számában olvastam. A hadnagy ráírvall a bakára:

— Hol kószált idáig!?

— Jelentem alásan hadnagy ur, étkeztem.

— Szentelen! Jegyezze meg magának: ő felsége étkezik, én eszem, maga zabál!

A nagy és apró betűs cikkek, a bölcselkedő cicerók, a szentimentális garmondok, a szenzációs interview-ok és az aktuális ihletű költemények jutnak eszembe, amelyek a Lujza hercegasszony és a Mattasich-Keglevich románcza vagy balladája alkalmából íródtak. Hogy a befejező méla accord is meglegyen, megírták, hogy a hős tömlőcze mélyén haldokolva az utolsókat köhög, a hercegnő pedig, hogy finoman fejezzem ki magamat, »álmodozik« és »elborul«. Ez így igen hatásos volt, de a romantika egyszerre vedlésnek indult. Kiderült, hogy a hős nem köhög, még kevésbé haldoklik, ellenben meghatalmazást és előleget küldvén Polónyi Géának, perujitást követel. A romantikába tehát ezen a részen belecsücsült Polónyi Géza, másik részen pedig ... Cannesban, ahová a fogékony hercegasszonyt az inkább regényes, mint törvényes szenvedelmek birodalmából internálták, berregnek a varrógépek. Lujza hercegnő saját személyes felügyelete alatt átalakíttatja mind a háromszázhatvanöt ruháját. Mindet, valamennyit, amelyekben Bimini szigetén sétált a buja kaktuszok között és az illatos lombok homályán és a melyekre a bogárbajuszu levente égő szájjal susogta: Ebben szép vagy! Ebben még szebb! Ebben a legszebb! A suhogó selymeket, a habos és lenge szövöket, amelyek egykor tanui voltak, most emlékei volnának a románcz-

nak, amelyeket ereklyének énekeltek meg a rotációk költők most a hercegnő saját felügyelete alatt bontják, hasítják, vágják, kifordítják, ujjászabják. Az ifju doktor vőlegénytől is megkérdezte egyszer, a vállára hajtván szép szőke fejét szerelmes kis menyasszonya:

— Oh, miért is kell a rózsáknak elhervadniok?

És az ifju tudor felelt:

— Oxigén hiányában!

Az ereklyéket átalakítják. Miért? Mert a legujabb divat más szabást parancsol. Mattasich-Keglevich nem hajlandó boldogtalan szerelemből hektikába esni és Lujza hercegnő se ragaszkodik a régi ruhájához, mikor a divat ujat diktál.

* * *

✱✱ **A feltámadás.** Egyes ujságok egész komoly ábrázattal írták meg, hogy egy angol doktor — az a bizonyos doktor, aki mindent feltalál — fölfedezte a feltámadást. A dolog sokkal egyszerűbb, semmint az ember gondolná. Ezt igazolja az első kísérlet is. Egy huszonnégy éves fiatal ember meghalt. A kísérletező doktor erre felvágta a hulla mellkasát és elkezdte a szívet dörzsölni. Pár perc múlva a halott felnyitotta szemét, megösmerte a doktort, de aztán ujra meghalt. Ennek oka, mint a tudós orvos megállapította, csak a kísérletek primitív voltában keresendő, ezen a fogyatékoságon azonban mihamar segítenek s akkor a feltámadt ember ifjabb, egészségesebb és boldogabb lesz, mint valaha. Legalább a doktor így állítja s arra a konzekvenciára jut, ha az ember élni akar, akkor haljon meg előbb. Ezek után azt várnók a feltalálótól, hogy kísérletezzen önmagán, hiszen neki is érdeke, hogy egészséges és fiatal legyen, hogy aztán az emberi kor legvégső határáig támassza fel a Lázárokat. Az orvos azonban némileg idegenkedik ez eszmétől s a legszentebb altruizmus bástyáin belül marad. Eszünkbe juttatja ez az eset az egyszeri doktort, aki arra jött rá, hogy az emberiség főnyavalyáinak: a szív-, tüdő- és vesebajoknak oka abban keresendő, hogy az ember két és nem négy lábon jár. Ennek dacára a derék orvos maga is két lábon járt, noha sokak szerint teljesen rászolgált, hogy négy lábon folytassa tovább buvárkodásait.

* * *

♂ **Az utolsó szerelem.** Ebben a rideg, önző, reális világban van még igaz szerelem. De elzárták, börtönre vetették, hogy fel ne gyujtsa a világot, romantikus lázba ne ejtse az emberiséget. A romantikát kivégezték, felnégyelték, kerékbe törték; hívei elzülöttek, az utolsó apostola ott tespéd a Csillagbörtönben. Az utolsó szerelem bajnoka busult gerjedelmében lókötésre adta magát, vagy egyéb rossz fát tett a társadalom tüzére, vagy ezt csak ürügyül hozhatták fel, csak hogy eltehessek láb alól. El is tették. Börtönre vetették. Hősünk polgári neve Nagy József. Ott tespedett a többi közönséges rabok közt. De keblében nem hiába égett az igazi szerelem örök tüze, az isteni szikra kitört és eget kért. A szerelem szárnyain és a ruhaszáritó kötélén leereszkedett a börtön magas falairól. A prózai pribékek megfogták és visszahurcolták börtönébe. Szomorú szívvel mondta el azután a börtönfelügyelőnek, hogy mért szökött meg. Szeretőjéhez akart menni, hogy megmondja neki: férjhez ne menjen addig, míg az ő ideje le nem telik, mert különben jaj lesz az életének ha kiszabadul. Megöli a szeretőjével együtt. Hősünknek ez a vallomása. És a hős szavának hitelt kell adni. Valószínűleg visszament volna a börtönébe magától, hogy hú kedvese megvárhassa és könyeit onthassa utána. Szegény Nagy József, szegény romanticizmus, hogy már nektek senki se hisz!

Irodalom és művészet.

Macaulay.

Negyvenegy évvel ezelőtt, ötvenkilencz éves korában hunyta le örökre szemeit Macaulay, akinek tehát most fordul századszor a születési napja, — az emlékezésnek ez a mindenkor ünnepi alkalmá. Az anyakönyvbe, mikor e világra született, csak úgy irták be, hogy Zachary Macaulay Esqu. fia: Thomas Babington; de a Westminster Abbey-ben levő mellszobor postamentumán már a lord Macaulay név ékeskedik és pár lépéssel odább, a padok között, a látogató még egyszer találkozik e felirással: egy kőkoczkán, mely alatt Macaulay csontjai porladnak. Az abolitionista kereskedelmi hivatalnok kicsi lakásától, hol először pillantotta meg a napvilágot, az angol halhatatlanság hivatalos helyéig, hol a végső sötétség árnyékolja, nagy a távolság; de a pálya emelkedésénél, amiben sokan hasonlítanak hozzá s többek között az atyja is, jóval jelentősebb és nevezetesebb a mód, amelylyel ezt az utat megjárta és amelynek tekintetében ritka példája a földi szerencse kegyességének.

Árnyék az árnyékok között, ha idézzük, mily szépnek és méltóságosnak tűnik fel az alakja! Mily teljes a harmónia az életében és mennyi irigylendő biztosság a karakterében! Róla szólva Taine, mint a nemes és boldog élet mintáját említi pályáját és valóban, keveseknek jutott annyi szerencse, mint Macaulaynak. Élete külső folyásában gazdag a ragyogó sikerekben, belső lényé pedig híján van minden ingadozásnak és nyugtalanságnak. Akadály nélkül halad diadalról diadalra és rohammal veszi be a hír meg a tisztelet várát, lelke nem ismeri a vívódásokat meg a csüggedést. Gyarapodó tekintélyével és növekedő hódításaival egyensúlyban van rendithetetlen önbizalma; életének körülményeivel szemben sohasem találja magát kicsinek; de nem ismeri a kudarcot sem. Életének nem volt válsága és sem asszony sem a világrend nem vonta a wertheri krízisbe, amelyen Huxley szava szerint nemcsak a költőknek, de a gondolkodóknak is keresztül kell menniök.

Nem mintha a nyugalom lett volna lelkének alap-sajátsága és idegen lett volna a szenvedélytől. Sőt ellenkezőleg: erős indulat lobogott benne és mindig küzdelemben volt. Csak hogy szerete nem személyekre, hanem eszmékre irányult és szenvedélyét nem a sziv lángolása, hanem az értelem vindikáló tüzeleése táplálta. Szerencsés különbség az értelemnek ez az uralma közte és mások között, mert amíg egyrészt bő tartalmat adott törekvéseinek, másrészt függetlenné tette a megelégedését mások csatlakozásától. A szívnak, hogy boldog legyen, egy másik szívre van szüksége; de az értelem egymagában is elégséges önmagának. Nem véletlen, hogy a legnagyobb gondolkodók nagyobbárrá társtalanul élték le életüket, bizonyosságot téve, hogy a szerelem nem univerzális szükséglet, — van kompenzáló ellen-mennyisége az intellektus elhatalmasodásában és ilyesvalamiről szolgál például Macaulay lelki harmóniája is. Szilárd volt az egyensúlya, mert nem bolygatta meg asszonynak a varázsa és rendithetetlen a biztossága, mert harczos kedvéhez nem férközött kételkedés.

A közönség számára lényének tulajdonságai a whig eszmék kultuszában jelentkeztek, az irodalmat pedig egy ötkötetes lángoló történelmi szónoklattal és ugyanannyi kötet irodalmi, történelmi és erkölcsi tanulmányokkal gazdagították. Mindezekben az író bravourja a gondolkodó bátorságával is párosul, amire nem utolsó példa a Macchiavelli mentése; de bennünket jobban érdekel ezeknél életének és pályájának bevezetett és sima összhangja.

Igy válik igazzá, amit az epés Sidney Smith mondott róla egyizben, hogy t. i. amióta hallgatni is szokott, Macaulay pompás társalgó. A megjegyzés maliciáját elfordítva, úgy variálhatjuk ezt a mondatot, hogy amióta Macaulay végleg elhallgatott és életének harmóniája immár megbonthatatlan: emléke pompás tárgya a szép élet után való nostalgianak.

S.

Szoer Ilona. Ez a hét úgy ígérkezett, hogy egy csomó bemutató meg mi egyéb révén sok dolgot ad a színházi krónikásnak, de csak egy szenzációt hozott: egy új primadonnát, akiről néhány nap előtt még senki sem tudott, de ma már ott a neve minden budapesti színházlátogató ajakán. Szoer Ilonka, a *Magyar Színház* új primadonnája, akit Rajna igazgató a külföldről hozott haza színházának hasznára, a közönségnek meg gyönyörűségére, egy csapással, helyesebben egy áriával meghódította a budapesti publikumot, még pedig úgy, hogy a diadala estéjéhez fűződő érzések aligha mosódnak el egyhamar azok emlékezetéből, akik az új csillag kiragyogásának tanúi voltak.

Felelős szerkesztő és kiadótulajdonos: **KISS JÓZSEF.**

Főmunkatárs: **KÓBOR TAMÁS.**

KÖZGAZDASÁG.

A Magyar Jelzálog Hitelbank 4 és fél százalékos zálogleveleinek tervszerű évi sorsolása a f. évi november hó 1-ére eső ünnep miatt már a megelőző napon, azaz október hó 31-én d. e. 10 órakor fog a bank helyiségeiben megtartatni.

Biztosítás. Az Első Biztosító-Intézet Katonai Szolgálat Esetére Ó cs. és kir. fensége József főherczeg védnöksége alatt irodahelyiségeit folyó hó 29-ikével Váci-utca 34. sz. I. em. alá, Klotild főherczegnő palotájába helyezi át.

Sorsolás A Magyar Jelzálog-Hitelbank 3%-os nyereségykötvényeinek 1900-ik évi október 25-ikén történt huszonnegyedik kisorsolása alkalmával a következő kötvények huzattak ki: Nyereséghuzás: 275 sorozat 67. sz. főnyeresemény 100,000 korona. 1897. sor. 43. sz. nyeresemény 4000 korona, 1803 sor. 55. sz. 2000 kor., 1735. sor. 9 sz. 2000 kor., 3382 sor. 47 sz. 2000 korona, 3173 sorozat 53 szám 400 korona, 2816 sor. 97 sz. 400 korona, 2993 sor 95. sz. 400 kor., 1498 sor. 42 sz. 400 kor., 438 sor. 42 sz. 400 kor., 793 sor. 58 sz. 400 kor., 2306 sor. 75 sz. 400 kor., 903 sor. 64 szám 400 kor., 2099 sor. 78 sz. 400 kor., 1849 sor. 80 sz. 400 kor., 2706 sor. 78 sz. 400 kor., 1344 sor. 72 sz. 400 kor., 1748 sor. 53 szám 400 kor., 1969 sor. 73 sz. 400 kor., 1590 sor. 41 sz. 400 kor. — A 220 koronás díjak huzása: (Díj 20 korona.) 1330 sorozat 1—100 szám. Törlesztési huzás: 2806 sor. 1—100 sz., 3468 sor. 1—100 sz.

Magyarországi főraktár: Budapest, V., Zoltán-u. 10.

SZÉNÁSSY, HOFFMANN ÉS TÁRSA

párisi és lyoni selyemgyári raktára, Budapest, IV., Bécsi-utca 4.

Raktárunkon található a legszebb és legnagyobb választék divatos selymekből, csipkék és szalagok, valamint gyöngytüldiszkek, pointlac ruhák és poinlac kelmékből. Fekete, fehér és színes selymek 85 krtól, Satin Liberty-selymek 65 krtól és Angol mosóbársony 80 krtól kezdve. — Mintákkal kívánatra készséggel szolgálunk.